

Kurşunla Bağlı Yalçın Bir Taş
Mehmet Âkif Ersoy

Kurşunla Bağlı Yalçın Bir Taş
Mehmet Âkif Ersoy

Ekmekçiade Ahmed Paşa Medresesi

استقلال فارسی

محمد عارف

قوزقما سونمز بوشفقلرده يوزن آل صانجاق
سونه دن يوزدئك اوششك توتنك نوك اوجاق
اوبنر ملتيمك ييلديز ياز ياز اوجاق
اوبنر ملتيمك، اوبنر ملتيمك دوز اوجاق

چاتما قتربان اولاييم چهره كي اي نازلي هلال
قهرمان عرقمه بزكول نه بوشيدت بوجالان
شكا اولمازدوكولن قانلر ميز صوكره چالان
چقيدرز حقه طاپان ملتيمك استقلال

بن ازلدن بريدز چز ياشادم چز ياشازم
هانكي چيلغين بكار نيجز او نرا جقميش شاشام
كوكره ميش سيبيل كيم بنديمي چيكر آشازم
پيرتازم داغلزي انگينلر صيغمام طاشازم

غزبك افاقني صار ميشنه چليك زنه فلي ديواز
بنم ايمان دولوكوشنه كي سرحدم وانر
اولوسون قوزقما نصيل بوتيله برايماني بوغلمر
مدنيت ديديكك تك ديشي قالمش جانا وار

ازقاداش يوزدمه اچاقلهر ي اوغرا تما صاقين
سپرايت كوكده كي دوزسون بوحياسنه آقين
دوغا جقدر سكا وعذايتديكي كونا حركك
كيم بيلير بلكه يازين بلكه يازيندن ده ياقين

باصديغك يزلري طوبراق ديه رك چنه طلاني
دوشون آلتنده كي بيكلرجه كئسيز ياتاني
سئن شهيد اوغليسينك اينجيشمه يازيقدر اتاكي
ويرمه دنيا لزي آلتنه ك ده بوجنت وطني

كيم بوجنت وطنك اوغريته اولمازكه قدا
شهكنا فيشقيز اچق طوبراق صيقسنيه ك شهكنا
جانني، جاتاني، بوتون وانرهمي آلتين ده خلكا
ايمه سيني تك وطنمدن بني دنيا ده جلكا

روحمك سندن الهى شودر انجاق املو
دك مسون معبدريك كو كسنيه ناهنم الى
بو اذ انلركه شهدا تلهر ي دينك تملو
ابد ي، يوزدئك اوششكده بنر ايكله مه لي

اوزمان وجد ايله بيك سجده ايدز وارنه طاشتم
هر جرحه مدن الهى بوشا نوب قانلو ياشتم
فيشقيز ييز روح مجرذكي ييزدن نعشتم
اوزمان يوكسه له رك عرشه دكر بلكه باشتم

دالعالان سن ده شفقلر كي اي شاتلي هلال
اولسون ارتق دوكولن قانلر ميك هپسني حالان
ابد يانك ايق، عرقمه يوق اضمخالان
چقيدرز چز ياشامش باينرا غميك خربت
چقيدرز حقه طاپان ملتيمك استقلال

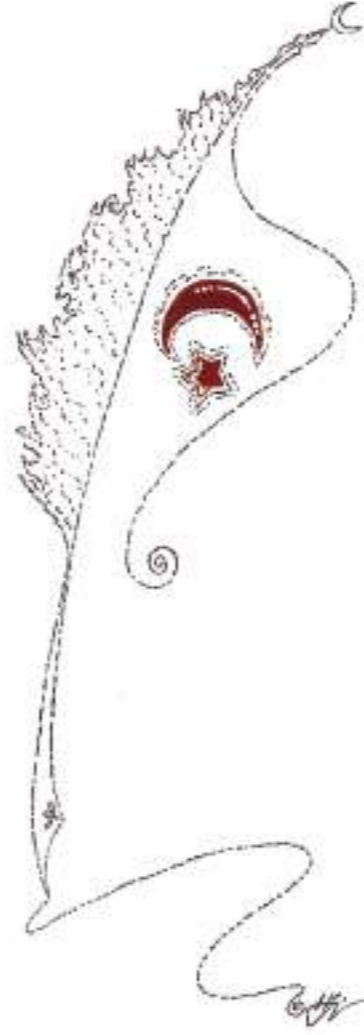

Kitap adı	<i>Kurşunla Bağlı Yalçın Bir Taş Mehmet Âkif Ersoy</i>
Editör	Burak Koç Osman Yılmaz
Yayın Kurulu	Necmettin Gökçır Abdullah Tırabzon Osman Yılmaz Adem Yavuz Osman Acun
Bilgi ve Belge Editörü Son Okuma ve Dil Editörü Teknik Takip Sorumlusu	Sevim Güldürmez Sümeyye Cinisli Mehmet Ali Yafez Uğur Ünlen Emrah Avcı Murat Ülgen
Kapak Ebrusu Çizimler	Öğr. Gör. Tuba Ruhengiz Azaklı Taceddin Dergâhı, Hazal Sezgin, Sayfa 8 Taceddin Dergâhı Kalem Çizimi, Hazal Sezgin, Sayfa 85 Mehmet Âkif Portresi, Hasan Aycın, Sayfa 103 Mehmet Âkif Portresi, Beyza İpek, Sayfa 199
ISBN	978-605-63698-9-6 İstanbul, Aralık 2021
İletişim	İlim Yayma Vakfı Molla Hüsrev Mahallesi Akifpaşa Sokak No: 6-12 Vefa-Fatih/İSTANBUL +90 212 511 22 90 www.iyv.org.tr iyv@iyv.org.tr
Yapım	Muarrib Aziz Mahmud Hüdayi Mah. Tepsi Fırını Sok. No:9/3 Üsküdar/İstanbul +90 850 304 17 58
Baskı	Yılmaz Basım Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi 1. Kat ZE1 Topkapı/İstanbul

Yazılardaki üslup ve hukuki sorumluluk yazarlara aittir.

İÇİNDEKİLER

MEHMET ÂKİF: ALTMİŞ ÜÇ YILLIK BİR ÖMÜR Âlim KAHRAMAN	13
“GÜNEŞE DARGIN ADAM” MEHMET ÂKİF VE MISIR HAYATI Canan OLPAK KOÇ	25
MEHMED ÂKİF ERSOY’UN SON 194 GÜNÜ M. Ertuğrul DÜZDAĞ	43
DOĞRULUK VE GÜZELLİĞİN KAYNAŞMA NOKTASI ÂKİF’İN ŞİİRİNİ OLUŞ- TURAN TARİHSEL VE TOPLUMSAL ÖZ Yılmaz DAŞCIOĞLU	61
DÜNYA VE UKBÂDA BERABER: ÂKİF - NAZİF - NAİM Mehmet SAMSAKÇI	69
AKIL YAŞTA DEĞİL BAŞTADIR: MEHMET ÂKİF VE ÇOCUK EĞİTİMİ Dursun Ali TÖKEL	89
MEHMED ÂKİF VE SAFAHAT’TA TASAVVUF Mehmet DEMİRCİ	105
MEHMET ÂKİF ERSOY’UN MÛSİKÎ SEVGİSİ Aliye USLU ÜSTİTEN	127
“SÜLEYMAN NAZİF’E”, “BÜLBÜL” VE “LEYLA” ŞİİRLERİ ETRAFINDA MEH- MET ÂKİF VE MİLLÎ MÛCADELE Sevim GÜLDÜRMEZ	139
İSTİKLÂL MARŞI VE İSTANBUL Ali Şükrü ÇORUK	147
MEHMET ÂKİF’İN İZİNDEN GİDEN ARAP ŞAİRLER Zineb DERRADJ	151
BİR KARAKTER ABİDESİ MEHMET ÂKİF VE “SIRATIMÛSTAKİM” / “SEBİLÜRREŞAD” DERGİSİ Ahmet KOÇAK	165
MEHMED ÂKİF’İN ZEMİNİNDEN BİR KARE: HERSEKLİ ARİF HİKMET BEY Enes GÜLLÜ	179
BÜLBÜL’ÜNDEN ÂKİF: HASAN BASRİ ÇANTAY’IN YEĞENİ ABDÛLLATİF ÇANTAY İLE MEHMET AKİF ERSOY’A DAİR BİR HASBİHAL Akile TEKİN	193
SELMA ARGON İLE MEHMET ÂKİF HAKKINDA SÖYLEŞİ Burak KOÇ	201

Çizer: Hazal Sezgin

TAKDİM

Bir duygu ve düşünceyi anlatmanın pek çok yolu vardır. Hiç şüphesiz şiir bunlardan en kuvvetli olanlar arasındadır. Zira kelimelerin bir şair tarafından dizelere dökülmesi yeni bir anlam dünyasının keşfini dahi sağlayabilmektedir. Kimi zaman bir ekolün kimi zaman bir bölgenin dili olur şair. O zaman bir kişi olmaktan çıkar, adeta her bir bireyin sözcüsü haline gelir. Hele bir de bir milletin şairi ise o kişi, o zaman dizelerindeki mana iklimi sanki bir milleti temsil eder niteliktedir.

Siz değerli okurlarımızla buluşturduğumuz bu eserimizle birbirinden kıymetli hoca ve talebelerimizin kalemlerinden istiklâlimizin şairi Mehmet Âkif'e dair bir katkı sunmayı onun hayatını, fikir, gönül ve düşünce dünyasını bir nebze de olsa yansıtabilmeyi istedik.

Elbette Âkif hakkında söz söylemek, zorluğunu daima hissettiren bir vakadır. Özellikle içinde bulunduğumuz 2021 yılı, Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı Yılı olduğundan dolayı, daha önceki çalışmalara, hemen hemen her açıdan yenileri eklenmiştir. Her yeni çalışmanın milli şairimizin anlaşılmasına bir katkı sunduğu düşüncesindeyiz. 50. yılımıza doğru ilerlerken İlim Yayma Vakfı olarak Âkif'e dair takdim ettiğimiz bu kitabımız, bir eser ortaya koyma arzusundan çok, bir vecibedir. Zira, bir yandan manen düşünce, duygu ve şiir dünyası ile yolumuz keşismektedir. Diğer yandan madden bakıldığında, mezun olduğu mektep yıllar sonra İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitemiz vesilesi ile Vakfımızca tekrar ilme hizmet eder hale getirilmiştir. Ayrıca Vefa yurdumuzun komşuluğunu yaptığı Ekmekçizade Medresesine dair dizeleri de kitabımıza ismini kazandırmıştır.

Aralık'tan Aralık'a Âkif'in 63 yıllık ömrüne dair bu çalışmamıza katkı sağlayan birbirinden değerli tüm çalışma ekibi, yazar ve sanatçılarımıza teşekkür ederim. İstiklâl Marşının yazılışından 100 yıl sonra vefat ettiği Aralık ayında sizlerle buluşturduğumuz bu eser vesilesi ile Mehmet Âkif'e Fâtihalarla rahmet diler; eserimizin siz kıymetli okurlarımıza Âkif ile ilgili yeni açılımlar sağlamasını niyaz ederim.

Necmeddin Bilal ERDOĞAN

İlim Yayma Vakfı

Mütevelli Heyeti Başkanı

Kurşunla Bağlı Yalçın Bir Taş Mehmet Âkif Ersoy

“Evet, bu sıska vücûdun yarın durur nefesi;

Fakat şu gördüğün Ekmekçioğlu Medresesi

Yaşar, demir gibi göğsüyle, belki on bin yaş

Ya her kaburgası: Kurşunla bağlı yalçın taş”

Mehmet Âkif Ersoy

Mehmet Âkif Ersoy, Safahat'ındaki bu mısralarla, bugün İlim Yayma Vakfı'na ait İbnülemin Mahmut Kemal İnal ismini taşıyan Vefa'daki yurdun yanı başında bulunan, kapı komşusu Ekmekçizâde Ahmet Paşa Medresesi'ne işaret etmekte. Medresenin yapı özelliklerine vb. girmeksizin XVII. yüzyılın başlarında yapıldığını ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, “Cedlerimiz inşa etmiyorlar, ibadet ediyorlardı. Maddeye geçmesini ısrarla istedikleri bir ruh ve iman vardı. Taş ellerinde canlanıyor, bir ruh parçası kesiliyordu.” Cümlesinin Ekmekçizâde Ahmet Paşa Medresesi için yeterli bir harç olduğunu söylemek fazlasıyla mümkün. Medresenin en büyük yapı özelliği Tanpınar'ın bahsettiği bu ruha ve imana sahip olması. Buradan hareketle aziz şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'a gelecek olursak, medresenin bulunduğu Vefa semtini ve medreseyi göz önünde bulundurarak, aslında medreseyi tasvir eden bu mısraların bir noktada Mehmet Âkif Ersoy'u da tasvir ettiğini söyleyebilirim. Nitekim Mehmet Âkif, daha ilk mısrada sıska vücut benzetmesinin ardından nefesinin durması neticesinde ölebileceğini ancak Ekmekçizâde Ahmet Paşa Medresesi'nin demir gibi göğsü ve kurşunla bağlı adeta yalçın taş olan her kaburgasıyla belki on bin yaş kalıcı olacağını ifade etmektedir. Şairin ve dünyada yaşayan bütün canlıların bir gün nefesinin duracağı ortak bir kabuldür. Ancak “Bir Medrese Olarak Mehmet Âkif Ersoy” cümlesini kurduğumuz an itibariyle eğitimi, müziği, sanatı, hayatı, hassasiyeti vb. birçok yönüyle karşımıza insanlığın bu dünyadan kalıcı olarak göç edeceği güne kadar “belki on bin yaş” demir gibi göğsüyle, her kaburgası yalçın taşlardan oluşan kurşunlarla bağlı yaşayan bir “şahsiyet” ortaya çıkacaktır. Bu kutlu şahsiyet, Mehmet Âkif Ersoy, sanatıyla; bir milletin, ülkenin gururla söylediği İstiklâl Marşı'yla kubbede bâkî olacak bir hoş sada bırakmıştır. Mehmet Âkif Ersoy işte bütün bu yönleriyle Yahya Kemal'in ifade ettiği üzere, “hem büyük yurdu kuran hem koruyan kudretimiz”in önemli bir parçasıdır.

2021 yılı, Cumhurbaşkanlığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından İstiklâl Marşımızın ve dolayısıyla istiklalimizin yüzüncü yılına binaen resmî bir kararla “Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı Yılı” olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda siz değerli okurların elleriyle ve

dahi okuyarak gözleriyle kıymet vereceği kitap; istiklâlimize bir armağan, değerli büyüğümüz, aziz şair, bağımsızlığımızın nişanesi Mehmet Âkif Ersoy'a yaptıklarının hiçbir şekilde karşılığı olmaya layık değilse de en azından bir teşekkür mahiyeti taşımaya gayret edebilme cesaretiyle, rahmet dileğiyle, “Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince/Günler şu heyûlâyı da, er geç silecektir./Rahmetle anılmak... Ebediyet budur, amma, /Sessiz yaşadım, kim, beni nerden bilecektir?” mısralarıyla vefa borcunun ifadesidir. Bu noktada şunu söylemek mümkün ki; bu eser birçok eserin benzeri dahi olsa sayı bakımından Mehmet Âkif Ersoy'la ilgili çalışmaların artması bağlamında önemli görülebilir ancak elbette eserin yeni bir şeyler söylemeye çalışması, farklı hususlara işaret etme gayretinde olması da oldukça önemlidir. Mehmet Âkif Ersoy gibi düşünce dünyamızda, tarihimizde, edebiyatımızda önemli olmuş simalar üzerine farklı alanlarda birçok etkinlik, yayın vb. yapılmaktadır; bu kitaptan hareketle metinlerin eski olduğunu, ona bakan gözlerin yeni olduğunu ifade etmek isteriz. Ancak şu da bir gerçektir ki muhakkak bizden kaynaklanan eksikler söz konusu olmuştur, bu eksiklerin hoş görülmesini, asırlara meydan okuyan ve dünya üzerinde birçok coğrafyada dilden dile dolaşan muazzam eseri Vesîletü'n- Necât'ta Süleyman Çelebi'nin, “Şâiri gibi bunun eksüğü çok/Olmaya bir beyti kim eksüğü yok” beytinden hareketle rica etmekteyiz.

Son söz olarak kitabın yayınlanma aşamasında yardımını, ilgisini ve dahi belki de en önemlisi zamanını esirgemeyen pek kıymetli Sevim Güldürmez'e; benzer bir şekilde yoğun çalışmalarına ve programlarına rağmen yazılarıyla bu kitabın oluşmasını sağlayan, üzerimizde hakkı bulunan tüm hocalarımıza, sanatçı ve çizerlere çok teşekkür ederiz. Gerek düşünce ve gerekse destek ve icraları ile bu eserin oluşum ve basımına desteklerini esirgemeyen İlim Yayma Vakfı'na, çalışanlarına ve kitabın bu aşamaya gelmesinde emeği geçen herkese ayrı ayrı teşekkür ederiz.

İstiklalimiz, istikbalimiz nice yüzlere, nice on binlere ulaşsın; Allah, bu millete bir daha İstiklâl Marşı yazdırmasın...

Öğr. Gör. Burak KOÇ

Dr. Osman YILMAZ

2021/Üsküdar

MEHMET ÂKİF: ALTMİŞ ÜÇ YILLIK BİR ÖMÜR

Âlim KAHRAMAN*

Mehmet Âkif İstanbul Fatih'te, Sarıgül Mahallesi'nde doğdu (Aralık 1873).¹ Babası, Fatih Camii dersiâmlarından İpekli Tahir Efendi; annesi, soyu Buhara'ya uzanan Tokatlı Emine Şerife Hanım'dır.

Âkif'in anne ve babası temiz, dindar insanlardır. Babası, Fatih Camii'nin icazet (diploma) vermeye yetkili müderrislerindendir. Durumunu, bugünkü öğretim üyelğine denk görebiliriz. Tam adı, Mehmet Tahir Efendi. Temiz Tahir Efendi diye biliniyor. "Tahir" kelimesi zaten "temiz" anlamına gelmektedir. Başına gelen "temiz", onun ahlak ve iç temizliğini, nezaketini katmerlemiş oluyor. Mehmet Tahir Efendi manevî terbiyesini Feyzullah Efendi'den almıştır. Son zamanlarda ortaya çıkan bir bilgiye göre; Mehmet Tahir Efendi, Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inden aldığı ilhamla bir de Mevlid yazmıştır.

Kişilik, yaratılıştan gelen özelliklerin aile, toplum ve diğer çevre etkileriyle birleşmesiyle şekillenir. Âkif'i terbiye eden çevre Fatih semtidir. İstanbul'un bu tarihî semtinde İstanbul terbiyesiyle büyümüştür o.

Çocuk Âkif, önce Emir Buhârî Mahalle Mektebi'ne gönderildi (1878). Bu okula iki sene kadar devam etti. 1879 yılında iptidâî (ilk) mektebe verildi. Okulu, Fatih Camii girişindeki Taş Mektep'ti. Üç sene de burada okudu. İlk hocası babasıdır Mehmet Âkif'in. Bir taraftan da evde babasından Arapça dersleri almaya başladı. Tahir Efendi, henüz çok küçüklerken çocuklarının temizliği, bakımıyla da ilgilenirmiş. Onların saçlarını bile tararmış zaman zaman mesela. Âkif, bir süre sonra Fatih Camii'nin imamı, Arap Hoca lakaplı Filibeli Mehmet Rasim Efendi'yle hafızlık çalışmaya başlamıştır. Yüksek bir hafıza gücüne sahipti. Hocasının ifadesine göre günde beş sayfa ezber verebilmektedir. (Âkif'in bu ilk Hafızlık çalışması yarım kalmıştır. Gerisini 22 Yaşında görevle Edirne'ye gideceği sıralarda tamamlayacaktır.) 1882-1885 yılları Âkif'in rüştîye (ortaokul) yıllarıdır. Bu sırada Hafız Divanı, Gülistan, Mesnevî gibi kitaplar okutan Esat De'nin Fatih Camii'ndeki derslerine de başlamıştır. Şiir kabiliyeti bu yıllarda ortaya çıkmıştır.

* Dr., araştırmacı ve yazar. Bu yazı oluşturulurken, bir süre önce Büyüyenay Yayınları arasında çıkan Mehmet Âkif/Tutuşmuş Bir Yürek, Adanmış Bir Hayat (İstanbul, Aralık 2020) kitabımız esas alınmıştır. O kitabımızın bibliyografyası bu yazı için de geçerlidir (bkz.: s. 440-445).

مَسَائِدُ لِقَائِهِ

دين، فلسفه، ادبيات، حقوق و علوم دن باحث هفتعلق رساله در

محل ارابه:
درسدانده بکي پوستخانه فارشونده
دائرة مخصوصه در

مستکبره موانع آثار جديده مع التدبيره قول اولدور
درسدانده بکي پوستخانه فارشونده
دائرة مخصوصه در

درسدانده نسخی ۵۰ ۱۳۲۶

مؤسساری: ایرالملا زین العابدین - ع. اشرف ارباب

تاریخ تأسیسی:
۲۰ خروش قلمه آتیه

۱۱ خور ۳۲۴

سالهای نویسی
۳۷ ۶۸
۵۰ ۹۰
۵۵ خروش

درسدانده
ولایت
۵۵۴ ادبیات

درسدانده پوسته ای که در پاریس و لایان بدلی اخذ اولدور

عدد: ۱ | ۳۲۶ شعبان ۳۰ پنجشنبه ۱۲ الخوس ۳۲۴ | برنجی ست

خالق قلمدقزندن نشریات و مقتریات واقعه‌ی دلائل علیه
و برهین قلیه ایله رد و تکذیب ایلمک دخی درعهده ایله
یکمز و ظانف اسلیه جمله سندن اولمقله بوبابده ارباب علم
و عرفان طرفتندن اهدا بیورله جق آثار نافع و مقالات
مفیده نیک مع التشکر درج صحیفه افتخار قلینه جنی مقرر در.
والله یهدی الی سواء السبیل .

بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله رب العالمین . الرحمن الرحيم .
مالك يوم الدين . اياك نعبد و اياك نستعين . اهدنا الصراط المستقيم .
وصل على حبيبك و رسولك محمد الذي اخترته للهداية بقولك
الكریم : . انك لتهدی الی صراط مستقیم .

الدين النصيحة

فانحة اعمال و مقدمه آمالز . دين مينه خدمت و اخوان
مؤمنينه نصيحتله مستزم سعادت دارين اولان منهج قويم استقامت
و صراط مستقيم هدايته دعوتدن عبارت اولمقله ، مساعي
واقعه مركز سميت شماران امت طرفتدن حسن تلقى ايديله .
جكته اميد وارز . كافل نظام عالم و مستلزم رفاه و سعادت امم
اولان شريعت غراي اسلاميه احكام منيفه سنك حكم لذييه
و فوائد و منافع ماديه و معنويه سي ملل و اقوام ساروجه
مجبور اولمقله برابر چهار اقطار عالمي اشعه عرفانيه تنوير
ايدن شمس تابان اسلاميت كوزلرني قاشد يرديني خفاش
بينانك ستر اوار حقيقت مقصد غرض كار بيله هر بارديانت
معظله محمدية عليهنه نشریات فاسده و اسنادات كاذبه دن

حریت - مساوات

جناب حقلك عون صمدایی و احرار امك سنه لرذبری بذل
مساعیسی و اردومزك شان عسكري به بحق لایق اوله جق و الی الابد قلوب
امتده ناقابل زوال برحس متداری و كمال احترامكاری ایله بر طوطه جق
و تاریخ عثمانیك اك شائلی صحیفه لرني تزیین ایده چك غیرت قهرمانه
وجیت دیندارانه سی سابه سنده زنجیر اسارتدن تخلص کرسان ایتدك .
برات حریت و برهان مساوات اولان قانون اساسیزی استرداد ایتدك .
و بونك شون مواد مندرجه سی احكامنه حرفیاً رعایت ایلده چكزه جمله من
یعنی ایلهك .

فقط مملکت مزده علوم و معارف هنوز لایق اولدینی وجهه انتشار
اجتهدش و ایدنلر بیاندهده مع التأسف سوء اخلاق ظهوره گلش اولدیندن

Âkif'in edebiyatçılığı üzerinde ailesinin pek fazla etkisi yok gibidir. Annesi oğlunun ilim adamı olmasını ister. Baba, edebiyat ve şiirle ilgisine ses çıkarmaz. Engellemez yani. Bu bir bakıma bir katkı sayılabilir.

Âkif'in gençlik şiirleri “garâmî ve hikemî” diye tanımlanır. Yani âşıkâne ve hikmetli. Kendi söylediğine göre ilk okuduğu ve etkilendiği şiir kitabı Fuzûlî'nin Leyla ile Mecnun'udur. Rüş-tiyededir o zaman.

1885-1888 arası mülkiye idadisinde (lise) okuduğu yıllardır. Muallim Naci ve İsmail Safa mülkiye idadisinde edebiyat hocaları olur. Özellikle Muallim Naci'nin şiiri Âkif'i etkiler. Aruzu kusursuz kullanmayı Naci'nin şiirleri üzerinde teknik çalışmalar yaparak öğrenmiştir.1887, mahallelerindeki Kıyıcı Osman Pehlivan'dan güreş öğrenmeye başladığı yıl olur. Âkiftaş atma-da, adım atlamada da arkadaşları arasında hep birincidir.

Sporcu Âkif onun “renkli” kişiliğinin bir yönüdür. Çocukluğunda çok hareketliymiş. Ev-lerinin bahçesindeki ağaçların başından inmezmiş adeta. On dört yaşına geldiğinde, mahalle arkadaşı Kıyıcı Osman Pehlivan'la bir anlaşma yaparlar. Osman ona güreş öğretecek, Âkif de Osman'a okuyup yazmayı. Mahallelerindeki (Sarıgüzel) yangın yerlerinde, Yenibahçe'de (bu-günkü Vakıf Gureba Hastanesi'nin ileri tarafları) güreşlere başlarlar. İlk yağlı güreşi yaptığı gün annesi durumu fark eder. Onu sarıklı bir ilim adamı olarak görmeyi hayal eden kadıncağız büyük bir şaşkınlık yaşar. Fakat güreştiğini babasına söylemez (o sırada baba hasta olmalı, ölü-müne yakın). Spor söz konusu olduğunda Âkif adeta çocuklaşır, bir yarış havasına girermiş. Yenilmeyi kabullenemez bir daha yarışmak istermiş.

Babanın vefat yılı 1888. Anne iki çocuğuyla (diğeri Âkif'in küçüğü, kız kardeşi Nuriye, on iki yaşında) ortada kalmıştır. Âkif, babasının ölümüne bir tarih dizesi söyler:

Cennet olsun ruhuna Tahir Efendi'nin mekân.

1889 Ramazan'ının ilk günü (13 Mayıs), Fatih Sarıgüzel'deki evleri yanar. Babasının bir öğrencisinin de gayretleriyle ev yeniden yapılır. Aile, bu ölüm ve yangının ardından manevî olduğu kadar maddî olarak da sarsılmıştır. O yılın sonbaharında kendine yeni bir eğitim yolu çizer Âkif. Yeni açılan Baytar Mektebi'ne kaydolur. Sebep de şudur: Bu okulu bitirenler için, eleman ihtiyacının fazlalığından dolayı memurluk garanti gibidir.

Baytar Mektebi Yılları (1889-1893)

İbnülemin, Âkif'in Baytar Mektebi'ne girişinden bahsederken “şairlik ve âşıklık da beraber girdi” der. İlk iki yıl Ahırkapı'daki binada gündüzlü, son iki yıl Halkalı'da yatılı okur. Hocalarından Rıfat Hüsamettin Paşa, Paris'te eğitimini tamamlamış, orada Pasteur'ün öğrencisi olmuştur. Bu hocadan dolayı Âkif, Pasteur'ü kendi hocası da sayar ve ona hayrandır. Halkalı yıllarında Âkif'in şiire ilgisi iyice artar. Âşıkâne gazeller yanında uzun manzum mektuplar da yazmaktadır. Manzum mektuplar yazma alışkanlığı idadide hocası olan İsmail Safa'dan gelir.

Şair Âkif'in baştan beri sevdiği ve benimsediği bir isim de Sadi olur. Sadi'yi önce Es'ad Dede'nin derslerine devam ederken tanır. Daha sonra da onu kendine bir üstat edinir. Sadi'nin hikemî söy-leyişi Âkif'i çok etkiler. Bağdatlı Ruhi ve Ziya Paşa'yı da aynı özelliklerinden dolayı sever, okur.

22 Aralık 1893'te Baytar Mektebi'nden birinci olarak mezun olur. Dört gün sonra Baytarlık Dairesi'nde göreve başlar. Aynı tarihlerde ilk şiirleriyle dergilerdedir. Bunlardan biri, Mektep Mecmuası'nda çıkan “Kur'ân'a Hitap” şiiridir.

Âkif, 1894'ten itibaren şiirleriyle dönemin bazı gazete ve dergilerinde görünmeye başlar. Resimli Gazete, İbnülemin, Samih Rıfat, Halil Edip gibi arkadaşlarıyla beraber çıkardıkları bir gazetedir. Ancak bu ilk dönem şiirlerini sonradan kitaplarına almaz.

İlk görev yeri Edirne olur. Baytar müfettiş vekili olarak gider oraya. Bir “horde” beygirin sır-tında Rumeli köylerini dolaşır. Hasta hayvanlarla ilgilenir. Halka yaklaşır, onları yakından tanır. Konuştukları Türkçenin inceliklerini keşfeder böylece. Burada halk bilgisi ârif kişilerle de tanışır.

Halk bilgisi ârif kişileri bulup onlarla dost olmak Âkif'in özelliklerindedir. Kıyıcı Osman Pehlivan, Edirne'de tanıdığı halk şairi Seyrî ve güzel sesli Bursalı Hafız Emin onlardandır. Bu arada halk arasında yaşayan Türkçeye de tutkundur şair. Onların söyleyişlerini, hikâyelerini not almaktadır. Bu doğal söyleyişler özellikleri sonradan şiirlerine de yansıyacaktır.

Âkif, sonradan, sanatta sadelik yolunu seçecektir ayrıca. Halkın eğitilmesine özel bir önem verecektir.

Ordu için at alımı yapmak üzere, kendisinden çok istifade edeceği Baytar Miralay İbrahim Bey'le beraber Adana tarafına gönderildi (Mart 1896). İbrahim Bey'le güzel günleri geçer. On-dan birçok bakımdan istifade eder. Eski kültür kadar modern dünyayı da tanımaktadır İbra-him Bey. Rusça bilmektedir. Rus edebiyatı hakkında da istifade eder ondan. “Benim sebeb-i feyzim” diyeceği bu zatla derin bir dostluk kurulur aralarında.

Âkif'teki dostluğu vefa duygusundan ayıramayız. Sadece iyi gün dostu değildir o. Dostluk-ları ömürlüktür. Kendinden yaşça büyüklerden İbrahim Bey'den başka dostları vardır. Bunlar-dan biri de Hersekli Arif Hikmet'tir.

Yaşlıları arasında en eski dostları İbnülemin Mahmut Kemal, Samih Rıfat -mahalleden-, en önemlisi ise Ahmet Naim Efendi'dir. Âkif'in altı çocuğu olacaktır sonradan ve bunlardan biri bir buçuk yaşında ölen bir oğludur. Onun ismini İbrahim Naim koyması dikkat çeki-cidir. Belirttiğimiz gibi Naim ve İbrahim, Âkif'in en sevdiği iki dostunun adıdır. Oğluna onların ismini vermiştir.

Âkif'in Adana-Şam yıllarında tanıştığı bir isim de Ispartalı Hakkı'dır. Ispartalı Hakkı'nın “bu yazdıklarınla ancak bir Naci olabilirsin” sözü şair üzerinde oldukça etkili olur. Ispartalı Hakkı, Fransızcasını ilerletmesini ve dünyaya açılmasını tavsiye eder ayrıca.

Adana-Şam taraflarında geçen iki yıldan sonra İstanbul'a döner. Arkadaşlarıyla Resimli Ga-zete'yi sürdürdüler (1898). Burada çok sayıda şiiri çıkar.

İsmet Hanım'la evlendi (1 Eylül 1898). Bir süre sonra sakal bıraktı. O sıralar eğitim için İzmir'den İstanbul'a gelen Neyzen Tevfik'le tanıştı. Kendisine hocalık da yaptığı arkadaşı Neyzen Tevfik'ten ney dersleri alıyordu. Tarih, 1900'lerin başıdır. Neyzen bilindiği gibi derbeder bir adamdır. Bir gün Neyzen'in barındığı dökük han odasında Âkif elini yıkamış, Neyzen de elini silsin diye perişan havlusunu uzatmıştır. Âkif, bakıyor ki havlu çok kirli: "Teşekkür ederim, yeni yıkadım!" der.

Âkif'in nüktedanlığıyla ilgili başka güzel hikâyeler de vardır. Mesela bir Kuşadalı Ali Rıza Efendi var, Üsküdar'da öğretmen. Adını, bir kuş resmi yapıp yanına Adalı yazarak yazıyor. Âkif'le çok eski dostlar. Âkif, ona takılmayı çok seviyor, ta Mısır'dan bile yazdığı mektuplarda ona takılmadan edemiyor. Karşılıklı güya birbirlerini hicveden uzun manzum mektuplar yazarlar.

Ali Şevki Hoca'nın Çarşamba'daki evi, İbnülemin'in Bakırcılar'daki konağı Direklerarası'ndaki Çaycı Mustafa'nın kiraathanesi Âkif'in o yıllarda müdavimi olduğu kültür ocaklarıdır. Ahmet Naim, İbnülemin Mahmut Kemal, Midhat Cemal dostlarından bazılarıdır. Öğrenme ve kendini geliştirme konusunda yeni bir hamle içindedir. Fransızcasından başka Arapçasını da iletliyor. Farklı hocaların özel sohbetlerine devam ediyor. Bunlardan biri de Emrullah Efendi! Ondan daha çok istifade edebilmek için evini, iki seneliğine, Bakırköy'e, Emrullah Efendi'ye yakın bir yere taşıyor. Veli Efendi Çayırında güzel sohbet günleri oluyor.

Bu yıllarda (1901-1904) şiir anlayışı bazı değişiklikler geçirmiş, şiirde eski vadisini terk ederek kendine yeni bir şiir dili bulmuştur. "Hasta" "Küfe" gibi sosyal içerikli şiirlerini böylece yazıyor.

Âkif, ana dili Türkçede büyük bir şair olmasının yanında Fransızca, Arapça ve Farsçaya da hakkıyla vâkıftır artık. Fransızcasıyla hem Fransız edebiyatını, hem de o dile çevrilmiş bazı Batı edebiyatı eserlerini okuyordu. Lamartine sevdiği Fransız şairlerinden biriydi. Onun eserlerini bizdeki Fuzûlî'nin Leyla ile Mecnûn'u ile karşılaştırarak değerlendirir Âkif. Fransız romancılarından Zola'nın eserlerini birer ahlak dersi çıkarmak üzere okuduğunu biliyoruz. Onun Realizminden de dersler çıkarıyor kendine. Arapçası ile Arap edebiyatını derinlemesine okuma ve inceleme fırsatı bulur. Farsçasıyla Sadi'nin eserlerini okur. En sevdiği şairlerin başında gelir Sadi. Onun hikmetli sözlerini dilinden düşürmemiştir Âkif.

Bunlara Osmanlı dönemi edebiyatımızdan Fuzûlî'yi, Bâkî'yi, Nefî'yi, Nedîm'i, Osman Şems Efendi'yi, Bağdathî Ruhi'yi, Muallim Naci'yi; bunların yanında Abdülhak Hamit, İsmail Safa, Ali Ekrem, Tevfik Fikret isimlerini eklemek lazım.

Onun şiiri "aşıkâne ve hikmetli"dir baştan beri. İlk okuduğu kitabın Fuzûlî'nin Leyla ile Mecnûn'u olduğunu bir daha hatırlayalım. Âkif'teki coşkunun adı "Aşk"tır. Onun şiirinde lirik yükselişler her zaman hissedilir. Hayatının bu döneminden itibaren "Leyla"sı toplum ve millet olmuştur artık. Toplumun dertleri, dini, ideali ve vataniyle yakından ilgilidir. Bir ideal ve imân adamıdır Âkif. Millî Mücadele Ankara'sında yazdığı "Leyla" şiiri bu gözle tekrar okunabilir. "Bülbül" şiiri de.

Mehmet Âkif, şiir ve edebiyat yanında musiki ve resim sanatına da ilgi duymuştur. Bunlardan özellikle musiki ile iç içe olmuş, biraz büyüyünce kızı Suat Hanım'a hem resim hem de musiki dersleri aldırıştır. Suat Hanım resimde, eserlerini sergileyecek düzeye gelecektir ileride. Âkif'in ney tutkusu bu musiki merakına dâhildir.

Baytarlık Dairesi'ndeki görevine ilaveten, resmî ve özel olarak Edebiyat dersleri de vermeye başlar (1906). Abdülhak Hamit, Rezaizade Mahmut Ekrem, Ali Ekrem, Cenap Şahabettin'le tanışması bu yıllardadır. 1907'de Mehmet Âkif Baytar Müdür Muavini olur.

II. Meşrutiyetin ilanının hemen arkasından Eşref Edip'le Sıratımüstakim dergisini çıkardılar (27 Ağustos 1908). Âkif derginin başmuharriridir. İlk sayıya "Fatih Camii" şiirini koyar. Dergiye ilgi çok yüksektir.

Dost çevresi asıl II. Meşrutiyet'ten sonra Sıratımüstakim'i çıkarırken genişliyor şairin. Ferit Kam, Fatin Gökmen, Hüseyin Kazım Kadri, Hasan Basri Çantay'la bu yıllarda taşınıyor. Bunlara Abbas Halim Paşa ve Sait Halim Paşa'nın eklenmesi de gecikmez.

Dostlarının çoğu Çengelköy tarafında oturduğu için evini Fatih'ten oraya taşımaktan çekinmiyor Âkif, sırf onlara daha yakın olmak için.

Âkif, çevresiyle, dostlarıyla vardır. Onların varlığı ayrı bir anlam katar kişiliğine. Onun dostlarına katkısı da daha az değildir.

İttihat ve Terakki'ye girişi bu sıradadır. Âkif, hiçbir zaman bir siyasetçi olmamıştır. Onun en fazla kaçtığı şey siyasi dedikodulardır. Şiir ve yazıları siyasi metinler değildir. Milletine ve devletine hizmet eden bir aydın konumunu hep sürdürmüştür. Bir medeniyetin adamıdır Âkif.

Âkif'in muhalifliği, inandığı ve bağlı olduğu değerlere aykırı uygulama ve davranışlardır. Bu anlamda bağımsız bir tarafı vardır onun. II. Abdülhamid idaresine, İttihatçı olduğu için değil, halka yansıyan bazı olumsuz idarî uygulamalar sebebiyle muhaliftir mesela. II. Meşrutiyet'in ilanından önce herhangi bir teşkilatla ilgisi görünmüyor. Ancak, fikirleri, "hürriyetçi" diye anılan kesime daha yakındır. 1908'den sonra İttihat ve Terakki'yle yakınlaşmasının sebebi, bu teşkilatın o sıralar "hürriyet-i meşrûa" vadinde bulunuyor olmasıdır. Toplum ve millete bir hizmet kapısı olarak görüyor onları Âkif. Dönemin İslâm âlimlerinin büyük kısmı da aynı amaçla İttihat ve Terakki'ye yaklaşıyor. Fakat kısa bir süre sonra onların II. Abdülhamid dönemini arattıklarını görüyorlar.

Çıkardığı Sebilürreşat dergisindeki yayınları sebebiyle uyarılar gelmeye başlıyor önce; sonra da İttihatçılar tarafından defalarca kapatılıyor dergi. Yine de parti yöneticilerinden kendine daha yakın bulduğu Enver Paşa kanalıyla gelen bazı devlet, millet hizmetlerini geri çevirmiyor. Çıktığı Berlin, Necid seyahatleri böyledir. Bu seyahatler, çok güzel şiirler de ilham ediyor şaire ayrıca.

Âkif'in II. Abdülhamid'e muhalefetini bugüne getirerek, bugünün şartları altında değerlendirmemek lazım. Kendi şartları içinde ele almak gerekir. Âkif'le Abdülhamid Han, ayrı ayrı değerli tarihî kişiliklerdir, biz ikisini de seviyoruz, rahmetle anıyoruz bugün.

Âkif o dönem dünyası üzerindeki uyanış hareketleriyle yakından ilgilidir. Rusya içlerindeki Müslüman Türkler, Hint Müslümanları (bugünkü Pakistan) ve elbette Mısır'daki İslamî uyanış hareketi (Abduh hareketi).

21 Kasım 1908'de Darülfünun'a "Edebiyat-ı Osmani" hocası olarak tayini yapılır.

Âkif'in Darülfünun'da verdiği derslerin notları yayımlanmıştı. Öğrencilere edebiyatı metin ağırlıklı olarak okutmuştur. Osmanlı şiirinden seçtiği metinler bellidir (onlardan bir antoloji yapılabilir). Bazılarını sayayım: Baki'nin "Kanuni Mersiyesi", Şeyh Galip'in Hüsn ü Aşk'ından bir parça, Osman Şems Efendi'nin "Gözü dünya mı görür âşık-ı didâr olanın" dizesiyle başlayan şiiri, Fuzuli'den "Öyle sermestim ki idrâk etmezem dünya nedir" ve "Âşiyân-ı murg-ı dil zülf-i perişanındadır" gazelleri. Nefî, Nâbi, Gazi Giray Han diye devam ediyor bu liste.

Bu yıllardan itibaren eğitim yanında dil ve sözlük çalışmalarına katkıları bir hayli çoktur. Birçok öğrencisi olmuştur Âkif'in. Hayatı boyunca ya birisinden okuyan ya birilerine bir şeyler okutan bir kişilik olarak görürüz şairi. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Şefik ve Neyzen Tefik kardeşler yanında, Şerif Muhittin Targan, Reşat Nuri Güntekin gibi alanını dolduran isimler çoktur. Bunlara Celalettin Ökten, Ahmet Hamdi Akseki'yi de ekleyebiliriz. Mesela Tahirülmevlevi bir ara Âkif'in kızlarına İslâm Tarihi dersleri verir. Buna karşılık Âkif de Tahirülmevlevi'ye Arap şiiri okutmuştur. Hem de yaşını aldığı bir dönemde (1914). Onlar birbirlerinden ders almaktan gocunmazlardı. Tüm bunlara bakarak öğrenmenin hayat boyu sürdüğünü söyleyebiliriz. Bunu hepimiz örnek alabiliriz kendimize. Bildiğini başkasına öğretmek, bilmediğini bilenden öğrenmek de ayrı bir hayat felsefemiz olmalıdır, denilebilir.

Âkif, 1910 yılı sonbaharında İttihat ve Terakki'nin Şehzadebaşı Heyet-i İlmiyesi adına Arap şiiri ve edebiyatı üzerine gece dersleri veriyor. Dersleri takip edenler arasında Celalettin Ökten, Ahmet Hamdi Akseki gibi gençler de var. Bu derslerde, Âkif, kendine göre geliştirdiği bir yöntemle çeviri yapmayı da öğretiyor.

Safahat'ın ilk kitabı yayımlanıyor (Nisan 1911). Bunu ikinci, üçüncü, dördüncü... *Safahat*lar izleyecektir.

Bilindiği gibi *Safahat*, önce 1911 yılında İstanbul'da basıldı. Altıncı *Safahat*'a kadar (Asım) bu böyle devam etti. Yedinci *Safahat* (Gölgeler) ilk defa Mısır'da yayımlandı.

Safahatlar (yedi kitap) toplum ve milletin meseleleri, dertleri, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı yıllarının terennümlerinden oluşur. Milleti birlik olmaya çağırır, gayrete getirmeye çalışır şiirleriyle şair. Eğer ömrü vefa etseydi, Milli Mücadele yıllarını anlatan bir eser daha yazacaktı. Bu da Asım'ın ikinci kitabı olacaktı. Ayrıca Peygamber Efendimizin Veda Haccı'nı da uzun bir şiir olarak yazmak istiyordu. Tarihimizin önemli bir döneminin destanı, kayıtları gibidir *Safahat*'lar.

İlk *Safahat*'ın başına bir sunuş şiiri yazdı şair. Onunla başlar kitap. O şiir okuyucuyla bir dertleşmesidir. Son iki dizesi şöyledir:

Oku, şâyet sana bir hisli yürek lâzımsa;

Oku, zirâ onu yazdım, iki söz yazdımsa.

8 Mart 1912'den itibaren Sıratımüstakim, Sebilürreşat adıyla yayınına devam eder. Kadrosu daha da genişler.

Trablusgarp, Balkan harpleri arka arkaya gelir. Âkif şiirleriyle millete seslenmekte, toplumu fitnelerden korunup birlik olmaya çağırılmaktadır. Kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti İrşad heyeti içinde yer alır (1 Şubat 1913).

11 Mayıs 1913'te bir kayırmacılık ve haksızlığa göz yummamak için Baytarlık Dairesi'ndeki görevinden istifa ederek ayrılır. Böylece yirmi yıldır süren memuriyet hayatı sona ermiş olur. Ardından ikinci bir istifa daha gelir. Politikalarını benimsemediği İttihat ve Terakki'nin üzerindeki baskısı sebebiyle Darülfünun'daki hocalığından ayrılır (Aralık 1913).

Abbas Halim Paşa'nın maddi katkı ve desteği ile ilk Mısır seyahatine çıkar (6 Ocak 1914). Orada, bir gazetede çalışan Ömer Rıza ile tanışır. Ferid Vecdi'yi ziyaret eder. Yine bu seyahatinde Luksor'a kadar gider.

Bu seyahatin bir özelliği de dönüşte Âkif'in Medine'ye uğramasıdır. Hz. Peygamberin mübarek doğum gecesini Medine'de geçirir. Nihayet 5 Mart 1914'te yurda döner.

Seyahat izlenimlerini daha sonra "El-Uksur'da" şiirinde dile getirir. O şiiri Abbas Halim Paşa'nın muhterem eşi Hatice Hanım'a ithaf eder.

Dört ay kadar süren Berlin seyahatine çıkar (Kasım-Aralık 1914). Oradaki Müslüman esirleri yerinde görmek ve onlarla görüşmek üzere, resmi bir görevle, bir heyet olarak giderler. Bu seyahatten de "Berlin Hâtıraları" şiiri doğacaktır.

Berlin'de bulunduğu sırada Çanakkale Savaşları devam etmektedir. Başka bir görevle Berlin'de bulunan Binbaşı Ömer Lütfi Bey'le çok beraberlikleri olur. Akılları Çanakkale'dedir. Âkif, sık sık Ömer Lütfi Bey'e "Bu Çanakkale ne olacak" diye sormaktadır.

Berlin dönüşü, yine devlet göreviyle, Necid'e, İbnürreşit'le görüşmek üzere giden bir heyete katılır (Mayıs 1915). Şam üzerinden gidip Medine'ye de uğrarlar. Bu seyahat Türk edebiyatına "Necid Çöllerinden Medine'ye" şiirini kazandırır.

Çanakkale'de savaş devam ederken Âkif, devlet ve millet hizmeti için Berlin'de ve ardından Necid çöllerindedir. Çanakkale'den gelen zafer haberlerini çöl şartları içinde, bir tren istasyonunda alır. Çanakkale şehitleri şiirinin tohumu orada filizlenmeye başlar.

Bu parça, onun lirik-destanî şiirleri içinde en fazla okunan ve sevilen eserlerinden biri olmuştur. Âkif'te lirizm (yürekten kopup gelme) esastır. Fakat bu şiirde üst dereceli bir başarıya ulaşır dil ve söyleyiş. Âkif, Çanakkale'de bulunamaz belki ancak bir parçası olan bu mücadelenin destanını yazar. Asım'ın içinde yer alan bu bölüm şu dizelerle başlar:

Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?

En kesif orduların yükleniyor dördü beşi.

Savaşın en hararetili bir anı ise şöyle tabloluşturılır:

Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı

Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;

Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin

Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin

Bu dönemde Sebilürreşad sık sık kapatılmıştır.

Âkif, Temmuz 1918'de Şerif Ali Haydar Paşa'nın davetiyle Lübnan seyahatine çıkar. Bu sırada, 17 Ağustos 1918'de yeni kurulan Dar'ül-Hikmeti'l-İslâmiye adlı yüksek danışma, irşad ve tebliğ heyetinde görev alır.

Âkif, 23 Ocak 1920 Cuma günü Balıkesir'e giderek Zağnos Paşa Camii'nde cemaate hitaben yaptığı bir konuşmayla, başlamış olan Millî Mücadele'ye katılır. Milleti din ve vatan görevine çağırır.

Balıkesir dönüşü İstanbul'da fazla durmaz. Gelen bir davet üzerine 10 Nisan 1920'de yola çıkıp 24 Nisan 1920'de, Büyük Millet Meclisi'nin açılışından bir gün sonra, Ankara'ya varır. Dergisi "Sebilürreşad" da arkadan gelecektir.

1920 yazı içinde Burdur mebusu seçilir. Ayrıca İrşad Heyeti Üyeliğine getirilir. Halkı Millî Mücadele'ye davet için Eskişehir, Burdur, Antalya, Konya seyahatlerine çıkar. Oralarda halkın önde gelen temsilcileriyle görüşür. Fırsat bulduğu yerde kürsülerden millete seslenir.

Millet, uzun bir savaş ve onunla gelen sıkıntıları yaşamıştır. Yokluk, açlık, ölüm vardır bu yıllarda. Âkif de milletiyle beraber bu şartlar içinde yaşar. Çıkardığı dergiyle, yaptığı konuşmalar, yazdığı şiirlerle mücadelenin tam içinde yer alır. Ailesinden, çocuklarından uzun ayrılıklar yaşar. Onları hiç unutmaz, fakat bu arada ailesi de yokluk ve sıkıntılara göğüs germek zorunda kalır. Burada bu zorlukları göğüsleyen, bunu yaparken yıpranan, hastalanan eşini de unutmamak lazım.

Ailesini, Millî Mücadele sırasında önce Kastamonu'ya, sonra da Ankara'ya yanına alır.

Kastamonu Nasrullah Camii'nde tarihi bir konuşma yapar (25 Kasım 1920). Sevr'in geniş bir değerlendirmesini yapar. Halkı, milletin varlığına kasteden bu anlaşma hakkında uyarır, birlik ve mücadeleye davet eder. Önce Sebilürreşad'ta yayımlanan bu konuşma dalga dalga bütün Anadolu'ya yayılır. Oralarda topluca basılıp dağıtılır.

Şu satırlar ünlü Kastamonu Nasrullah Camii hitabesinden:

Milletler topla, tüfekte, zırhlı ile ordularla, tayyarelerle yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki rabitalar çözümlenerek herkes kendi başının derdine, kendi havasına, kendi menfaatine, kendi menfaatini temin etmek kaygısına düştüğü zaman yıkılır. Ey cemaat-i müslimin! Gözünüzü açınız, ibret alınız. Bizim hani senelerden beri kanımızı, iliğimizi kurutan dâhilî meseleler yok mu, Havran meselesi, Yemen meselesi, Şam meselesi, Kürdistan meselesi, Arnavutluk meselesi... Bunların hepsi düşman parmağıyla çıkarılmış meselelerdir. Onlar öyle olduğu gibi bugünkü Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biga, Gönen, Konya isyanları da hep o mel'un düşmanın işidir. Artık kime hizmet ettiğimizi, kimin hesabına birbirimizin gırtlığına sarıldığımızı anlamak zamanı zannediyorum ki gelmiştir. Allah rızası için olsun aklımızı başımıza toplayalım. Çünkü böyle düşman hesabına çalışarak elimizde kalan şu bir avuç toprağı da verecek olursak, çekilip gitmek için arka tarafta bir karşı yerimiz yoktur. Şimdiye kadar düşmana kaptırdığımız koca koca memleketlerin halkı hicret edecek yer bulabilmişlerdi. Neuzibillâh biz öyle bir akıbeta mahkûm olursak başımızı sokacak bir delik bulamayız.

Âkif'in bu sözleri bugün de taptaze değil mi? İşte onu değerli kılan bir sebep daha. Mehmet Âkif, Ankara'da uzun süre Tacettin Dergâhı'nda konaklar. Burası bir kültür ocağı, mücadelenin bir manevî karargâhı gibidir.

Âkif bu döneminde etrafındaki gençlere kitaplar okutmaya, dersler vermeye devam eder. Bunlardan biri, Üsküdar'daki Özbekler Tekkesi ailesinden Münir Ertegün'dür. Âkif'ten Hafız Divanı okur.

Süleyman Çelebi'nin Mevlid'ine tutkundur şair. Onu, özüne sadık kalarak okuyan Hafız Kemal gibi okuyuculardan dinlemeyi çok sever. Yunus ilahilerini dinler güzel seslerden, kendi de ilahiler okur dostları arasında. Ankara Tacettin Dergâhı günlerinde dostları Hasan Basri Çantay, Münir Ertegün, Hayrettin Karan bu gecelerde onunla beraberdir. Bir taraftan da bazı şiirleri bestelenmektedir. Bir ara, Samih Rifat'ın oğlu Hâtif, bestelenen Âkif şiirleriyle bir konser hazırlığına bile girişir.

Yine o sıralarda, bir İstiklal Marşı yazımı için ödüllü bir müsabaka açıldığı gazetelerde ilan edilir (7 Kasım 1920). Katılacaklara 31 Ocak 1921'e kadar süre verilir. Yarışmaya 724 şiir gelir. İçlerinden yedi şiir seçilir, ancak istenilen evsafı taşımayan şiirler yoktur. Âkif, arkadaşlarından gelen ricalar üzerine, ödülün kaldırılması şartıyla İstiklal Marşı'nı yazmayı kabul eder.

"İstiklal Marşı" Meclis'te görüşülerek millî marş olarak kabul edilir (12 Mart 1921). Konulan ödül; Âkif tarafından, fakir çocuk ve kadınlar için kurulan Darülmesai adlı bir derneğe bağışlanır.

İstiklal Marşı, yurdun birçok bölgesinin işgal altında bulunduğu bir dönemde yazıldı. Düşman orduları, Millî Mücadele'nin çekirdeği durumundaki son vatan parçasına, şehirlere dikmişti gözünü. Milletin üzerine bir karamsarlık havası çökmüştü. Endişe, ümit, ümitsizlik iç içeydi. İşte bu şartlar altında, kararlı ve inançlı; güçlü bir ses olarak yükseldi o:

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.

“GÜNEŞE DARGIN ADAM”

MEHMET ÂKİF VE MISIR HAYATI

Canan OLPAK KOÇ*

“Siz mercanın âlâsını attıkça şişerken;

Biz, kumda çirozlar gibi piştikçe pişerken

Siz, yelkeni açmış, suyun üstünden akarken;

Biz küplere binmiş; size hasretle bakarken!

İnsaf ediniz: kopmayacak şey mi kıyamet?” (Safahat, 454)¹

Yunus Emre'nin dağdan şeyhine getirdiği odunlar kadar doğru olmaya gayret eden Mehmet Âkif, altmış üç yıllık ömrünün neredeyse on bir yılını Mısır'da geçirir. On üçüncü yüzyılda Yunus Emre nasıl ki coğrafyasının dilini, ruhunu bugüne taşımışsa Âkif de yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde ait olduğu coğrafyanın ve insanının kaderine ortak olmuş, zamanının ruhuna etki eden psikolojik, sosyal ve siyasal havayı mısralarına taşıyarak canlı kalmıştır. Bu ortaklık yalnız sınırların korunması için değil insanın “asrın idrakine” erişmesi umuduyla da olmuştur. Art arda gelen savaşlar, hızla bölünen topraklar, gittikçe güçten düşen Müslüman dünyası, yozlaştırılan mümin portresi şairin derdidir. Yıllarca bu dertten yola çıkıp kalemıyla, adımlarıyla her zaman kendi coğrafyasındaki ve diğer coğrafyalardaki Müslümanları uyarmaktan geri kalmamıştır. Bu tavizsiz direnişin, uyarıların ne kadar gerekli olduğu, şairin Müslüman dünyası için kaygılarının haklılığı, kısım kısım başlayan Anadolu toprakları işgaliyle bir kez daha ispatlanır. Nihayetinde de Milli Mücadele başlar. Doğup büyüdüğü şehir olan İstanbul'dayken durumun farkına varan ve kalemıyla çabalamaya başlayan Mehmet Âkif, Anadolu'ya geçerek fiili mücadelesini de hızlandırır. Seyahatleri, verdiği vaazlar, mebusluğu, şairliği bunun bir parçasıdır. Ancak her tavır ve davranışlarıyla fayda sağladığı yeni ülkenin kuruluşunun ardından yaşanan bazı gelişmeler onun farklı kararlar almasına neden olur. İlk meclisin dağılması ve kişisel sebepler birleşince gerekli gördüğü yolculuğa hazırlanır.

* Doç. Dr. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, colpak@mehmetakif.edu.tr

¹ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, Haz. Mehmet Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, Şule Yayınları, 1999, s.454.

مُتَابِقَاتُ صِرَاطِ الْقِيمَاتِ

دین، فلسفہ، ادبیات، حقوق و علوم دین باحث ہفتہ لاق رسالہ در

در سعادتمندہ نسخہ ۵۰ پارہ در

پہلے دن ہوا پروردگار کو تہذیب سے متعلق
۲۰ شوق شدہ آئی.

در سعادتمندہ پوسٹہ ایڈ کولہ ریاستہ ولایت یمنی الخذ اولیٰ.

مؤسسہ لری: ایوالہ لری العادین - ج. اشرفی ادب

تاریخ تأسیس:

۱۱ نومبر ۱۳۲۶

سنہ لری القیمہ

۶۵

۵۰

۱۰۰

در سعادتمندہ

ولایتہ

۵۵

۵۵

۱۰۰

درد: ۲ شعبان ۷ پنجشنبہ ۲۱ اگستوس ۲۲۶

و ضروریات حیاتک تدارک امرندہ ابناء توعدن برطاشہ ابلہ عجماً
یشاق مجبوریت طیبستندہ در . ابتدا عالم و بعدہ قبیلہ و عشیرتک
صورت نجم و قرا و تصالک و مدائن عظیہ تک کیفیت تشکیلی بواجب
اوزرینہ وجود پذیر اولشدہ .

چہرہ و سیالینک اختلافی نسبتہ . طبع و اوماعلری مختلف اولان
افراد بشردن بیکگرچہ نفوسک برعکسہ اجتماعی جر منقت و دفع
مضرت ساقسبیلہ نزاع و فزاعی داعی اولہرق الحکم لمن غلب
قاعدہ سنجہ کیر صغیری . قوی صنعتی جو واقنا لسی قوانین طیبہ دن
اولسبیلہ جناب اسقار نظام کائنات . حفظ نظام مخلوقات و تأسیس قواعد
مرعبہ عدل و اخوت و مساوات ایمون احتیاجات زمانہ و مکاتبہ
کورہ پنمبران عظام واسطسبیلہ صحت و کتب مقدسہ بی تزیل و متنقن
اولدین اومار و مناهی اعتباریہ شرائع و ادبائی واجب الاتباع و التبیل
لطشدہ .

علماء منطق . اشرف انواع مخلوقات اولان نوع انسانی حیوانات
سارہ دن خاصہ نطق ابلہ تمیز و توصیف و حیوان ناطق و مقبلہ تریف
اطشارسدہ . اشبو تریف ابلہ انسان درکۃ حیوانیتدن قورتبیلہ حی
بدیداردر . زیرا نطقدن مقصد . تصویرام ایمون برطاشم حروفی
تشکیلی ایدن صوت ایسہ . بوخاصیت بالعموم حیواناتہ موجود اولدین
عیاناً مشہوددر .

انسانی حیوان ناطق صورتیلہ درکۃ ہائیدن تخلصہ چالشہق
عقل معاش و معاد اعتباریہ ایکبہ منقسم و عقل معاش ایسہ حیواناتہ
ہائیدن زیادہ موجود اولدین برام معلوم و مشہوددر . زیرا حیوان

صراط مستقیمک دوامتی تبدیہ یکزبان اولان مطبوعات عثمانیہ
عرض شکران ایدرز . حتمزدہ کوسترین التفات و توجہاتہ اعلاہ
لیقت ایدہ لکلکمز محض توفیق آسبہ وابستہ در . والله الموفق .

حکمت ادیان

برمدتیزو اورودہ مودہ حکمتہ کین دینسزلک ویا احکام دینیہ
عدم مبالات هلق . تدریجاً عمالک شرقیہ دخی سرائیلہ نیک و بدی
تقریبہ مقتدر اولیان ویا تقریب ایمون بر لحظہ ذهنی تعاب اتمک
ایستہمین بر جوق ذوات دیندارتی عادما معیاددن عد ابلہ دیندن تیری
و دینسزلکی عنوان مذہبیت ویا اساس حریت صورتیلہ تلقی اتمک
اولدینتری منظور ہا صرۃ تأسف اولقندہ در .

طبیعت بشریہ . فی الواقع فطرت اصلیہ اعتباریہ حریتہ مبالہ حریت
قول و فعل تنقید ایدن ہر درلو عقائد و احکامدن تفرقی آزادہ قیل و قال
ایسہ در . حفظ نظام عالم و بقای نوع ہی آدم ایمون دینک لزومی ضروریہ در .
بالعموم ادیان . وضع اصلیلری اعتباریہ تہذیب اخلاق و بین الافراد
منع نزاع و شقاق ایمون وضع و تأسیس بیوراش برر قانون حکمت مشعون
الہددر .

خالقہ مدنی بالطبع بر اولش اولان نوع انسان متفرداً بر طایف
تہستندہ ویا بر صرا وسطندہ یشامی عدم الامکان اولسبیلہ نوازم معاش

Önce İstanbul'dan Ankara, sonra Ankara'dan İstanbul ve ardından uzun bir misafirliğin habercisi olan Mısır yolculuğu böyle birbirini izler. Bu göçe; küslük, kaçış, sürgün, muhaliflik gibi çok çeşitli sıfatlar verilmiştir. Her yoruma uygun sebepler de bulunmuştur. Bu yorumlar zaman zaman, ön planda tutulması gereken Âkif portresini perdelemiştir. Özellikle “şapka inkılâbı karşısındaki durumu ve Cumhuriyet devrindeki inkılâplar döneminde yurt dışında sessizliğe bürünmesi onun edebi şahsiyetini gölgelemiş, şahsiyetine edebi kimliğinden daha çok ideolojik ve Kemalist bir pencereden bakılmasına imkân tanımıştır.”² Ancak şairin büyük bir kadirşinaslıkla kendi kaleminden doğrudan tespit edemediğimiz Mısır hayatını başlatan gerekçelere bugünün Âkif okuru olarak *duyarlı bir yüreğin misafirliği* demek daha ince bir adlandırma kabul edilebilir. Zira Mısır, Âkif'in yer yurt arayarak gittiği bir yer değildir. Kaldı ki şair için en büyük zulümlerden biri, “Canı cananı bütün varımı alsın da Hüda/ Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda” diye mısralara döktüğü vatan sevgisidir. Böylesi bir yakarıyla sesini Allah'a duyurmaya çalışan bir kişinin on bir yıla yakın bir süre başka bir yerde kalmasında gönüllülüğün çok fazla etkisi olduğunu söylemek zordur. Zaten Mısır'da kaldığı müddetçe evini özleyen, memleketinin toprağını, buz gibi havasını, suyunu özleyen bir insanla karşılaşır okur.³ Şairin, göçünün sebeplerini öğrenemediğimiz kaleminden bu büyük özlemi takip etmek güç değildir.

Bu sebeple Mehmet Âkif'in uzun bir aradan sonra 1924 ve 1925 yılında iki kez gidiş gelişle başlayan, sonra devamlı bir kalışa evrilen Mısır misafirliğini, öne sürülen gerekçeleri; oradaki yaşantısı ve dönüşü olarak değerlendirmeye çalışmak ve daha derli toplu bir şekilde şairin hikâyesini okura sunmak faydalı olacaktır.

ÇÖL RÜZGÂRINA DOĞRU “YOLCULUK ÖNCESİ”

Nasıl ki şairlerin kalemi milleti etkiler ve onun dönüşümünü sağlarsa toplumların siyasal tarihi de şairlerin kalemini etkiler. Şiirle tanışma serüveni sonradan “asıl vadem” dediği tarzla başlayan Âkif de böylesi bir şairdir. Sezai Karakoç'un onu, “toplumun var veya yok olma savaşını şairlikten önde tutmuş bir şair”⁴ olarak tanımlaması boşuna değildir. Osmanlı'nın en sıkıntılı döneminde açtığı gözleri kapanana kadar benzer başka sıkıntılara da şahitlik etmiştir. Ak ile karanın ayırımının zor olduğu günlerde bir mıknaş gibi doğrunun kendisini çekim alanına alması, karşısına çıkacak çetin yolculuğu umursamadan ve aklına bir an tereddüt getirmeden yollara düşmesi bu yüzdendir.

Milli Mücadele yıllarında Mehmet Âkif'in ilk yolculuğu Balıkesir'dir; ardından da İstanbul'dan Ankara'ya geçecektir. İstanbul'da vatanın kurtuluşu için başlattığı kişisel seferberlik ve Müslümanlar üzerindeki etkisi fark edilmiş ve Kuva-yı milliyecilere destek için Ankara'ya Gazi Mustafa Kemal tarafından davet edilmiştir. Çünkü o, söz ile direnişin önderidir. Bu nedenle Anadolu'dan başlayan mücadelenin yayın organı Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde, “İslam şairi

² İbrahim Öztürkçü, “Mehmet Akif'i Nasıl Bilirdiniz?” Âkif'in Vefatından Sonra Yeni Adam Dergisi'nde Yapılan Anketi, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 2015, S. 12, s.14.

³ Bu konuda Fevziye Abdullah Tansel'de birincil kaynakların az sayıdaki mektuplarıyla orada yazdığı şiirler olduğunu söyler. Bkz. Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Akif*, İstanbul, İrfan Yaymevi, 1945, s. 121.

⁴ Sezai Karakoç, *Edebiyat Yazıları III- Eğik Ehramlar*, İstanbul, Diriliş Yayınları, 2013, s. 17.

Âkif, Ankara'da” diye haber yapılarak şehre kabul edilir. Şair böylesi bir karşılamanın ardından geldiği şehirden sonradan sessizce çıkıp gidecektir. Ne olmuş da İslâm şairi Âkif sessizce İstanbul'a dönmüştür?

Mehmet Âkif, karma bir meclis olan I. Mecliste millet vekilidir. Her ne kadar resmî olarak Burdur vekilliği meclisçe verilmişse de Âkif son yıllarında kürsü kürsü dolaştığı şehirlerdeki insanların gönlünde bu payeyi çoktan almış, Anadolu'nun temsilcisi olmuştur. Ancak I. Meclis 1923 yılında genel seçim kararıyla dağıtılır. Onun gibi birçok kişi için hayal kırıklıkları da oluşmaya başlar. Çünkü ikinci dönemde arkadaşlarıyla beraber tasfiye edilmiştir. Âkif de Mayıs ayı başlarında ailesiyle birlikte sessiz gidişine karar vermiş ve İstanbul'a dönmüştür.⁵ İleri tarihlerde Mısır'dan kızına yazacağı mektupların birinde yakın arkadaşı Mithat Cemal'in “Biz dünyaya gelmemiş, İstanbul'a gelmişiz”⁶ cümlesini hatırlatan Âkif'in; çok sevdiği İstanbul'a gelişi bir özlem sonucu dönüş değildir bu nedenle. Aksine İstanbul'a gelmek demek, Âkif'in vekil olmaması, maaş almaması demektir. Oysa ailesini geçindirmesi gerekir. Ne elinde yirmi yıllık memurluğundan ne de üç yıllık mebusluğundan bir şey vardır. Maaş da bağlanmamıştır. Milli mücadelenin yayın organlarından biri haline gelmiş olan dergisi de kapatılır. Geçim kaynakları yok edilerek iş yapabilme imkânı elinden alınır. Böylesi bir zamanda dostları devreye girer. Kendisi nasıl ki kötü gün dostu olabilmişse dostları da ona karşı oldukça vefalıdır. İstanbul'a dönüşünden sonra maddi sıkıntı yaşayacağı için bir iş tutturmak isteyen şaire bu dostları yardım eder. O günlerde Abbas Halim Paşa⁷ ona Mısır'da kış aylarında ders vermesini teklif eder. Bunun üzerine, Abbas Halim Paşa'nın daveti ile Mısır'a gider.⁸

Şair için Mısır coğrafyası bilindik bir yerdir. Daha önce yaptığı iş nedeniyle de seyahatlere alışkındır. Bu seyahatlerin bazıları Mısır'a olmuştur. 1913 sonu 1914 başında, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ilk kez gittiği ülkeye ikinci kez 1915 yılında gider. İlk gidişi hakkında bilgiler veren Eşref Edip “İlk defa 23 Aralık 1913 yılında Mısır'a giden Mehmet Âkif, Mısır'ın gezilecek yerlerini gezip görür”⁹ der. Orada sonradan ‘Mübarek Nil’ diyeceği ve hayranlık duyacağı manzaraları seyrederek Nil Nehri sahilindeki El-Uksur şehrinde kalır. El-Uksur şiirinde de bu raları anlatır. Nil'in güzelliğine dairse Fir'avun ile Yüz Yüze'de:

Fakat, bu “Nil-i Mübarek” mezar kadar hissiz:

Bütün sevâhili boğmuş, gömerken emvâcı,

Ne vardı bir acı duysaydı? Şöyle dursun acı,

Huzur içinde, sanırsın ki ninniler duyuyor:

Semayı altına sermiş, derin derin uyuyor! (Safahat, 433) mısralarını yazar.

⁵ Mehmet Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*, İstanbul, 1987, s. XLVIII.

⁶ Ömer Hakan Özalp, *Mehmet Akif Ersoy'un Aile Mektupları*, Burdur, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 116.

⁷ Abbas Halim Paşa (1866-1934) Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın neslinden olup, Osmanlı devletinde valilik ve bakanlık yapmış olan Abbas Halim Paşa, son sadrazamlardan Said Halim Paşa'nın kardeşidir.

⁸ Mehmet Ertuğrul Düzdağ, *Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali*, İstanbul, Şule Yayınları, 2011, s.5.

⁹ Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Haz. Fahrettin Gün, İstanbul, Beyan Yayınları, 2010, s. 85.

İkinci gidişinde yine vazifelidir. 1915 yılında Hariciye'ye bağlı Teşkilat-ı Mahsusa heyetine katılarak Necid'e gider. Necid Şeyhi'yle görüşecektir. Yol üzerinde Mısır'a uğrar. Üçüncü gidişiyse işte mebusluğu bırakıp İstanbul'a döndüğü bu yıllardır. Paşanın davetiyle 1923/1924 yılı kışlarını Mısır'da geçirir. 1925 yılı sonundaki gidişinde de 1936'ya kadar burada kalır. Yani Âkif, uzun süre kalacağı beşinci gidişinden önce ilk ikisi kısa ziyaretler olmak üzere dört kez Mısır'a gitmiştir.

Mehmet Âkif'e, Abbas Halim Paşa'nın yardım etmesi şaşırtıcı değildir. Âkif, paşanın içten duygularını açtığı, güvendiği, yüksek erdemler bulduğu dostudur¹⁰. Öyle ki bu yakınlık için paşa: "Bu onun talihi değil, benim talihimdir. Âkif ne zaman olsa bir Abbas Halim bulurdu; fakat ben bir Âkif'i nasıl bulurum?" demiştir. Âkif de bu yakınlığı onaylayarak 1934 yılında paşanın vefatı üzerine "Ehl-i iman dese layıktır O'na hayrunnas İbn-i Abbas ile haşrolsun, İlahi Abbas..." beytini yazar. *Safahat*'daki; "El-Uksur'da", "Tebrik" ve "Bir Arıza" isimli şiirlerini "Emir Abbas Halim Paşa Hazretleri'ne" diyerek ona ithaf etmiştir. Böylesi sevgi birlikteliğinde iki dosttan birinin zor zamanlarında diğerine destek olması garip değildir. Nitekim Mısır yasantısı boyunca da aynı ilgiyi hem kendi hem ailesi görecektir.

Abbas Halim Paşa, eskiden beri şairin destekçisidir. Âkif, arkadaşı Eşref Edip'in "Sebilürreşad" adlı dergisinde yazmaya başlayınca paşa orada da yanındadır. Zaten dergiye varlıklı insanların katkısı bilinir. Derginin ikinci yıl dağıtılan beyannamesindeki ifadeler bunu doğrular niteliktedir. M. Suat Mertoğlu, "Beynamede dergiye maddî katkısı "ashâb-ı hamiyet ü takvadan dindar bir zat-ı muhterem" sözleri eşliğinde takdim edilen zatın da Abbas Halim Paşa olduğunu tahmin ediyoruz" diyerek belgedeki şu cümleleri ekler: "İki senedir Sırat-ı Müstakim ile neşriyat-ı müfidede bulunarak tesirât-ı hasenesini gördük ve bütün âlem-i İslâm'ın teveccühlerine mazhar olduk. Şimdi de burada ashâb-ı hamiyet ü takvadan dindar bir zat-ı muhterem "Sırat-ı Müstakim" in faidesini tamim maksadıyla yüzlerce abonenin posta ücretiyle kâğıt ve tab mesarifini temin eylemesinden nâşi (meccânen) irsâl imkânı hâsıl olduğundan 83. numerodan itibaren irsâlâta başlanmıştır."¹¹ Eşref Edib de Âkif'in Mısır'da yaşadığı süreç için "Abbas Paşa orada olmasaydı Mısır onun için karanlık bir yer olurdu"¹² der. Yine de "Mısır'a gidişinin gerekçesi bir dostun yardım elini geri çevirmemektir, başka hangi olaylar buna sebep olmuştur?" sorusu üzerine düşünülebilir.

Âkif'in mebusluğu sonrası İstanbul'a döndüğü yıllar zordur. 1923 yılı Mart ayının son günlerinde, yakın arkadaşı olan Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey'in öldürülmesi hadisesi üzerine gerilen ortamdan rahatsız olur.¹³ 1925 yılı Haziran'ında Türkiye'ye döndüğünde rahatsızlığını haklı çıkaracak ciddi karışıkların yaşandığını gözlemler. Şeyh Said isyanı sonrasında Takrir-i Sükun Kanunu ilan edilmiştir. Âkif'in bir dönem başyazarlığını yaptığı "Sebilürreşad" da dâhil olmak üzere İstanbul'daki muhalif gazete ve dergiler kapatılmış, yakın arkadaşı Eşref Edib

¹⁰ Mehmet Ertuğrul Düzdağ, Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar II, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Yayını, 2006, s. 57-58.

¹¹ M. Suat Mertoğlu, Sırat-ı Müstakim Mecmuası Açıklamalı Fihrist ve Dizin, İstanbul, 2008, s.31-32.

¹² Eşref Edip, a.g.e., s. 192.

¹³ Ali Şükrü Bey, Meclis'te "İkinci Grup" diye anılan muhalif mebusların lideri ve sözcüsü durumunda idi. (Düzdağ, 1999, 55)

tutuklanarak Şark İstiklâl Mahkemeleri tarafından yargılanmıştır.¹⁴ Kendisine doğru yaklaşan tehdidin farkına varır.

İstiklal Marşı şairinin Mısır'a gidişiyse ilgili en bilindik iddia, onun yeni rejime ve idareye küstüğüdür. Bu küslüğün sebebiyse kimilerine göre şapka giymemek içindir. Oysa, Âkif'in Mısır'a gittiği yıllarda şapka devrimi henüz yapılmamıştır. Hatta yeni ülkenin Cumhuriyet Meclisinin milletvekilleri fes giymektedir. Üstelik Edremitli şair ve Balıkesir Çağlayan Gazetesi sahibi Ruhi Naci Sağdıç'ın hatıralarında bulunan şu anekdot hadisenin aslının ne olduğu konusunda önemli ipuçları barındırır. Âkif, Mısır'a hareket etmeden yaklaşık yirmi gün önce bir dost toplantısında Neyzen Tevfik'in şapka bahsini açması üzerine: "Şapka için artık icmaî ümmet var. Tabi ki giyeceğiz" demiş ve ertesi gün başına bir kasket almıştır.¹⁵

Bu iddiayı anlamsız bulan kişilerden biri de Faruk Nafiz'dir.¹⁶ Nafiz, Âkif'in şapka hakkında "Serpuş değiştirmek bence mühim değildir. Şapka da, kalpak da müsâvî... Elverir ki kafaları değiştirmeli! Bunu yapabiliyor muyuz, mesele burada!" dediğini söyler. Bu yorumdan sonra Nafiz "Bahis kapandı. O günden sonra, Mehmed Âkif'in şapka giymemek için son yıllarını Mısır'da geçirdiğini söyledikleri zaman, hep bu sahneyi hatırladım"¹⁷ der.

Şefik Kolaylı ve onun gibi bazı arkadaşlarıysa daha gerçekçi bir başka sebebe dikkat çeker. Onlar, Âkif'in "Arkamda polis hafiyesi gezdiriyorlar, ben vatanımı satmış ve memleketine ihanet etmiş adamlar gibi muamele görmeye tahammül edemiyorum ve işte bundan dolayı gidiyorum"¹⁸ dediğini aktararak şairin kendi cümlelerini delil gösterirler. Bu yorumlardan rahatsız olan Kolaylı da yakın dostu için;

"Âkif'e yobaz dediler, softa dediler, şapka giymemek için Mısır'a gitti dediler. Hayır arkadaşlar, hayır. Âkif, cumhuriyete inanmıştır. Âkif bu vatanın selametini ve bu memleketin yükselmesini herkesten çok istemiştir. Âkif, vatan sevgisini aile sevgisinin üstünde tutmuştur. Bir vatan haini gibi arkasında polis hafiyesi gezdirilmesine ve adım adım takip edilmesine tahammül edemediği için öz vatanını terk edip Mısır'a gitmek zorunda kalmıştır"¹⁹ şeklinde tarihe not düşer.

¹⁴ Caner Arabacı, "Eşref Edib Fergan ve Sebilürreşad Üzerine", Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Edit. Yasin Aktay, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, C.6, s.96.

¹⁵ İsmail Hakkı Şengüler, Mehmed Âkif Külliyyatı, İstanbul, Hikmet Neşriyat, 1992, C.10, s.356.; Hasan Basri Çantay, Âkifname (Mehmed Âkif), İstanbul, Ahmed Said Matbaası. 1966, s. 262.

¹⁶ Mehmed Âkif'in Faruk Nafiz'e özel bir ilgisi ve sevgisi vardır. Mithat Cemal Kuntay'ın kendisi için düzenlediği bir gecede konuk olarak Faruk Nafiz'i gören Âkif bütün ısrarlara rağmen Asım şiirini okumaz. Aksine Faruk Nafiz gibi bir şairin olduğu yerde onun şiirinin okunmasının gerektiğini söyler. (Kuntay, 2020: 149-151) Böylesi bir iltifata nail olan Faruk Nafiz de Âkif'ten sitayişle bahsetmiştir. Fakat 1920 ve 30 arasındaki Âkif'e karşı yürütülen genel muhalefet havasının korkusuyla kendisiyle yapılan bir röportajda Âkif'i üstü kapalı düşünce şairi diye bir kategoride değerlendirir. Ancak yine de satır aralarında onun zannedildiğinin ötesinde bir şair olduğunu da ekler. Bu konuda bkz. Beşir Ayvazoğlu, Mehmed Âkif, Faruk Nafiz ve "İkinci Mektup", Âkif Salnamesi 2- Mehmed Âkif ve Çevresine Dair Araştırmalar, Edit. Tahsin Yıldırım, İstanbul, Mahya Yayıncılık, 2020.

¹⁷ Faruk Nafiz Çamlıbel, "Nasıl Tanıdım? Mehmed Âkif", Yedigün, 1941, S. 450, 20 Birinciteşrin 1941, s. 9.

¹⁸ Şengüler, a.g.e., s.10.

¹⁹ Şengüler, a.g.e s.359.

Şair, vatanının selametine inanmış olmasaydı Mısır'a gidişinde ve dönüşünde tarihin kaydettiği suskunluğu ve olgunluğu göstermiş olmazdı. Ertuğrul Düzdağ, Âkif'in, kendisine karşı tutunulan menfi tavrı zamanında fark edip direnmemesi ve vaktinde uzaklaşmış olmasını bugünün insanı için bir şans telakki eder ve şöyle açıklar:

Âkif, kendisini vatanından uzaklaştıran ve gayesinden mahrum bırakan bir rejim aleyhinde -bütün mağdur ve mazlum haline ve kapılabileceği hiddete rağmen- tek kelime bile etmeyerek, vatan sevgisinin ve olgunluğunun yüksek derecesini bir kere daha göstermiştir.²⁰

Şairinse Mısır'a gidişiyle ilgili suçlayıcı yorumlara tek tepkisi yine şiiriyle olacaktır. "Bir Arıza" şiirinde "Son son, Hadi sen, kumda biraz oyna! demişler" dizesiyle karşılık verir. Bir gazete yazısına gönderme olan bu mısralarla ilgili Eşref Edib: "Gençliğinin kısm-ı azamını hamamda geçirmiş bir yazar, CHP'nin resmi gazetesinde bir başmakale yazmış... Âkif'e "Hadi git artık, sen kumda oyna!" demiş... Âkif bunu da okuyor... Ve artık Türkiye'de duramıyor"²¹ yorumunu yaparak şairin itibarsızlaştırmaya maruz bırakıldığını söyler.

Âkif, kırgındır ancak fiili olarak karşıt bir hareketin içinde bulunduğu söylenemez. Dönemin muhalif isimlerinden Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin anlattıkları da zannedilenin tersini gösterir. Sabri Efendi, Âkif'e hayrandır ancak "Muhalefet yaparken kendisine katılmadıkları için Âkif ve diğerlerine kırıldığını söyler." Mısır'a gidişi hakkında söylenenlere karşı net bir cevap vermemiştir. Bunun nedenini de Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu İbrahim Sabri Efendi'nin Türkiye'de kendisine yapılanları neden tenkit etmediğine dair sualine verdiği cevabında anlatır:

"İbrahim Bey, ben yalan söylemem; Allah şahiddir, yemin de etmem... Yeminim olsun ki, mecalim kalmadı; kendimi toparlayamıyorum. Bu yapılanlar bana çok ağır geldi. Perişanlığımın derecesini size şöyle anlatayım: secde-i sehivsiz namaz kılamaz oldum. Yahu namazda dalıp gidiyorum zihnim öyle perişan..."²²

RÜZGÂRLI YILLAR "MISIR HAYATI"

Şairi ihtiyarlatan, çocuklarını büyüten Mısır'a üçüncü ve dördüncü gidişinde Mehmet Âkif, yılın yarısını bulacak şekilde ders verme amacını taşısa bile süreli kaldığından yerleşik bir düzen kurmaz. 1925 öncesi bu gidişlerde iki yıl boyunca Abbas Halim Paşa'nın köşkünde misafir edilir. Paşanın Hilvan'daki büyük sarayı karşısında bulunan küçük köşkü kendisine ayrılmıştır. Köşkün yanında, içinde ceylanlar bulunan bir bahçe de bulunur. Bahçeye bakan Rüstem Ağa adındaki bir Arnavut, aynı zamanda Mehmet Âkif'e de hizmet etmekte, çayını-kahvesini yapmaktadır²³. Âkif, bu sürede paşanın çocuklarına edebiyat dersleri verir. Eşref Edib'e göre Âkif, burada sakin, müsterihtir. Hayatının en huzurlu zamanlarını orada yaşamıştır.

Onun için verimlidir de. Fir'avun ile Yüz Yüze şiirini burada yazar. Şiir, Abbas Halim Paşa'nın eşi "Fahrü'n-Nisâ Emîre Hadice Hanımefendi Hazretlerine" ithaf edilmiştir.²⁴ Uzun süre kalacağı beşinci gidişindeyse önce yine Abbas Halim Paşa'nın köşkünde misafir edilir. Ancak bu sefer dönüş belli değildir. Eşi ve oğulları da ardından gelir. Ailesinin gelmesiyle nüfusu artan şair, Hilvan denilen bir yerleşim yerinde çölün yakınında küçük bir evi kiralar ve oraya yerleşirler. Öte yandan aradığı asıl huzurun sadece vatanında olduğunu bildiğinden hiçbir şey onu memnun etmez. Mithat Cemal, o günleri için "Ne güneşin kahrkaları, ne altın tavanların avizeleri göğsünün içindeki karanlığı sarsamıyordu ve güneşe dargın bir adam, önüne eğilmiş düşünüyordu: içinden vatani sökülüp koparılan toprak yığını gibi kapkaranlık bir Âkif"²⁵ şeklinde tasvir eder.

Hilvan'daki bu evde eşi ve iki oğluyla beraber yurduna dönene kadar kalır. 1932 yılında Mısır'a giderek onları ziyaret eden Eşref Edib, kaldığı odayı şöyle anlatır: "Eşya namına odasında birkaç kanep, iki demir ayak üzerine konulmuş birkaç tahtadan ibaret karyola vazifesini görür bir şey, bir hasır seccade, bir çift nalın, bir divit, bir de duvarda Hikmet Bey'in Afganistan'dan gönderdiği bir seccade. Bu seccade lüks sayılırdı." Üstat evden eve taşınırken "konu-komşu eşyasını görmesin diye" geceleri taşındığını söylemiştir... Üstadın evi, daha sonra bir su küpü ile zenginleşir. Ziyaretine gelen İhsan Efendi'ye şöyle müjdelar: "Çok zamandan beri bir su küpü almak istiyordum. Nihayet aldım. Şimdi böyle suyumuzu soğutup içiyoruz." Yine evinin bir başka malzemesi üstadın yazılarını yazdığı divitidir. Bir gün damadı Ömer Rıza (Doğrul), divite bakarak kayınvalidesine: "Yirminci asır muharririnin yazı takımına bakınız!" der. Hanımı, damadın bu sözünü kendisine aktarınca; "Ömer Rıza, divite bakmasın; içerisinden çıkana baksın" der. Ama ardından da mahviyet tavrını gösterir: "İçinden bir şey çıktığı yok ya. Laf olsun diye söyledim."²⁶

Yapı itibariyle yürümeyi seven, gezip görmekten hoşlanan Âkif, bütün Mısır seyahatlerinde ülkeyi elverdiğince tanımaya çalışır. İşin içine çalışma hayatı da eklenince ülkeyi, özellikle Kahire'yi daha iyi tanır. İlk gidişinde dolaştığı Nil Nehri sahilleri yerini Ezher Üniversitesi, tarihî Tolunoğlu Mescidi, Tahrir Meydanı, Revak-ı Etrak, bir Osmanlı eseri olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa Camii, Han Halili Çarşısı'na bırakır. Mısır'a eğitim için gelen ilim adamları ve öğrencilerle dostluğu da günlerini iyi değerlendirmesini sağlayacaktır. Fakat işler istediği gibi gitmez. Gurbettedir, kendisi dışında asabiyet rahatsızlığı olan bir eşi ve yaşları gereği farklı sorunları olan iki erkek çocuğu vardır. Bir de kum fırtınaları eklenince coğrafi şartlar, ailevi durumlar sosyal hayatının sekteye uğramasına neden olur. Günlerini, kızına yazdığı mektuplarda görüleceği gibi, ev işlerinde eşine destek olarak, okuma-yazmayla meşgul olmaya çalışarak geçirir. Dışarıya çıkması için para gerekir. Fakat özel sebepler her zaman çalışmasını da engellediğinden Âkif'in cebi boştur.

²⁰ Mehmet Ertuğrul Düzdağ, Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar II, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Yayını, 2006, s. 58.

²¹ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 153.

²² Düzdağ, M. E. (2011). s.313-314.

²³ Düzdağ, M. E. (2007). s.300.

²⁴ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 208.

²⁵ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Akif*. İstanbul, Timaş Yayınları, 2001, s.160.

²⁶ Eşref Edip, *Mehmed Akif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Haz. Fahrettin Gün, İstanbul, Beyan Yayınları, 2010, s. 216-217.

“ŞAHİTLİKLERLE” MISIR HAYATI

Mısır'a gidene kadar “Âkif şehrin içine gerçekten giren ve feryad ü figan koparan bir şairdir.”²⁷ Bu feryatların yerini Mısır'da sessizlik alır. Buna rağmen mektuplaşmalarından edinilen bilgilerle orada da vatanını çok seven bir şairi, fedakâr eşi, evlatlarına düşkün bir aile babasını, sevecen bir dedeyi, mesleğini seven hocayı, iyi bir dostu görmemek mümkün değildir. Hatta sessizlik dönemi, okurun farklı Âkif portreleriyle karşılaşmasını sağlamıştır denilebilir. Bunu sağlayan en önemli şahitlikse aile mektuplarıdır.

Mısır-Hilvan'dan kızı Suat ile damadı Ahmet Bey'e gönderilen mektupların ilki 1 Mart 1344 (1928), sonuncusuysa 23 Mart 1936 tarihli'dir.²⁸ Kırk yedi mektuptan oluşan koleksiyonun 43 tanesi Âkif'in, 3 ü eşinin, 1 tanesi de oğlu Emin'in kaleminden çıkmıştır. “İki gözüm Suad” diye seslenen mektuplarda Âkif'in bir ara Abbas Halim Paşa'nın sarayında oturduğu hatta paşa İstanbul'a göçünce sarayın selamlık tarafına taşındıkları yazılıdır. Aile bireylerinin durumu hakkında da kızına haber iletir. Eşi İsmet Hanım'ın rahatsızlığı orada da devam eder. Bir ara rahatsızlığına ilave olarak İsmet Hanım'ın uykularını bölecek denli parmaklarını dolama sarmıştır. Asabiyet hastası da olan anne, Mısır'da kızından gelecek mektuplarla teselli olduğundan şair, kızına ve damadına sık sık yazmalarını, yazmakta gecikmemelerini çünkü eşinin bundan çok olumsuz etkilendiğini söyleyerek onları tembihler. Onun için de bu mektuplar teselli kaynağıdır. Mektup gelmediğinde üzüldür, kendisi yazamadığında kızından “kusurumuzun bu sefer de affını rica ederiz” diyecek kadar naziktir. Bu gecikmelere gösterdiği duygusal tepki şairin ailesinin orada nasıl özlem içinde olduğunu ispatlar.

Suad'a kardeşleri hakkında da bilgi verir. Oğlunun biri yatılı mektepte okur. Her ikisi de yaş icabı hassas dönemlerde olduğundan oğullarının zaman zaman şairi düşündürdüğü fark edilir. Ancak torunu Ferda'nın resimleri ve büyüme emareleri mektupların havasında daha baskındır. Ferda, Mısır'da dedesi, anneannesi ve dayılarının sevincidir. Bazı mektuplarda onun rahatsız olduğunu öğrendikten sonra eşiyile kaygıları artar. Ve sık sık bilgi almak isterler. Mısır'dan giden ve oraya gelen mektuplara ilave edilen resimler vardır. Resim çıkarmak o kadar zordur ki, Âkif bir defasında torunu Ferda'nın resmi karalamamasını diler. Dilekleri kadar uyarıları da dikkate değerdir. Damadının tayininin çıktığını öğrendiği bir başka mektupta kızı Suat'ın bu tayin nedeniyle ettiği sitemine karşılık onlara öğüt verir. Vatanın her tarafının aynı olduğunu ve her yere hizmet etmekle sorumlu olduklarını ifade eder ve “başka türlü ne yaşamak ne yaşatmak imkânı yoktur”²⁹ der. Bu sitemlere neden olan günlük sıkıntıdan kurtulup bir şeylerle meşgul olması için önerilerde bulunur. Keman çalıp çalmadığını sık sık sorar. Oruç tutup tutmadığını öğrenmek ister. Çalışmasını, resim dersi vermesini ister. Çocuklarından beklentisi kendi rahatlarından çok, etraflarını düşünmeleridir.

Âkif, Mısır'da bile halktan yanadır. Halkı düşünür. Karısının sıcaktan şikâyet etmediğini söylediği satırların devamında dışarıda işi gücü olan ümmet-i Muhammed'in tuttuğunu haber vererek yine kendi rahatlarından ziyade başkalarının halini merak eder.

Mektupların bir başka yüzü, maddi durumlarıyla ilgili olan satırlardır. Oradaki günleri sadece vatan hasretiyle değil geçim derdiyle de zor gelir. Kimseden para istemeyecek denli gururlu olan şair, “Hamallık yapmaya da razıyım” diyecek kadar maddi sıkıntıya duçar olmuştur.³⁰ Durum iç açıcı değildir. Mısır'da artık iş bulmak zorlaşmıştır. Kışın eline geçen sınırlı parayla yazdan biriken borçlarını öder. Geçimlerini sağlamak için ders verir. Yine de yeterli geliri yoktur. Oturdukları yerden Mısır'a gidip gelmesi de ayrı bir masraftır. Kazandığıyla yol parası, evlerinin elektrik, su gibi giderleri ancak karşılanır.

Şairin mektuplarına yansıttığından daha fazla sıkıntısı olduğu tahmin edilebilir. Âkif'in Kahire Üniversitesinde ilk defa Türkçe ve Farsça dil-edebiyat derslerini başlatmasına vesile olan ve şaire “Şairü'l-İslâm Mehmet Âkif” diyerek şiirlerini çevirip Araplara tanıtan Abdülvehhab Azzam tarafından 1929 yılında profesörlük teklif edilir. Bu dersler onu ve ailesini az da olsa rahatlatır. Fakat yine de kazancı yüksek değildir. “Üstad'ın bütçesi hiçbir zaman muvazene bulamıyordu. Bu sebeple borçsuz kaldığı nadirdi.”³¹ Öyle ki bir defasında Mısır ileri gelenlerinden birinin evine davet edildiğinde, eve, parasızlık nedeniyle araba tutamaz ve yaya gider.³²

Kahire'de derslerin faydalarından biri de onu arzuladığı insanların içine dâhil etmesidir. Ders vermeye gittiği günlerde Abbas Halim Paşa'yla, Ezher Üniversitesi'ndeki Yozgatlı İhsan Efendi'yle ve burada eğitim gören Türk öğrencilerle görüşür. Dostları ve öğrencilerle Fişevi Kırathanesi'nde çay ve nargile içerek sohbet ederler. Yozgatlı İhsan Efendi dışında Hafız Mehmet Eşref Efendi ve İsmail Hakkı Efendi de oradaki dostları arasındadır.

Öğrencilere herkesten fazla değer verir. Ezher'deki Türk Revakının müderrisi olan İhsan Efendi, bir kurban bayramını anlatır. Hilvan'da bahçesi geniş bir evde oturan şaire, Abbas Paşa, “yeri varsa kurban göndereyim” diye haber gönderir. “Göndersin bir feddân yerim var” der. Bundan sonra yaptığı önemlidir. Kendisi zaten neredeyse yarı aç yaşayan üstat, kurbanı kesip aile boyu yiyelim demez. Medreseye gelerek İhsan Efendi ve gurbetçi talebeleri davet eder. Hep beraber evine giderler. Bayramlaşıp kurbanı keser, yiyip-içerler. Üstat, o gün çok neşelidir. Gençliğindeki pehlivanlığından, güreş âleminde, İstanbul'un eski bayramlarından bahseder. Hatıralar nakleder, şiirler okur, güzel fıkralar anlatıp misafirlerini şenlendirir.³³

RÜZGÂRIN FISILDADIKLARI “MISIR'DA EDEBİ HAYATI”

Aile, arkadaş ve iş çevresi dışında okuyup yazmaya da vakit ayırmaya çalışan Âkif'in Mısır'da Kur'an meali üzerindeki çalışmalarına yoğunlaşması sebebiyle eskisi gibi şiir yazmadığı bilinir. Yine de Hilvan'da bulunduğu sırada son *Safahat*'a girmiş veya girmemiş toplam 1076 mısradan oluşan 34 parça şiir kaleme almıştır. Ancak yazma konusunda tatmin olma-

²⁷ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri 1-Tanzimattan Cumhuriyete*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2005, s.174.

²⁸ Âkif'in torunları Ferda Argon ve Selma Argon'un Mehmet Rüyan Soydan'a verdikleri mektuplar Soydan'ın koleksiyonundan alınarak okunmuş ve kitap halinde yayınlanmıştır. Bkz. *Mehmet Akif Ersoy'un Aile Mektupları*, Edit Nihat Karaer/Haz. Ömer Hakan Özalp, Burdur, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, 2010.

²⁹ *Mehmet Akif Ersoy'un Aile Mektupları*, a.g.e. s.51.

³⁰ Düzdağ, M. E. (2011). s. 305.

³¹ Eşref Edip, a.g.e., s. 189.

³² Eşref Edip, a.g.e., s. 223.

³³ Eşref Edip, a.g.e., s. 222.

dığı kendi dilinden sabittir. Yine bazı mektuplarında yer alan “Ne olduysa bizim şairliğimize oldu, aruzu küstürmekten korkuyorum” gibi cümleler hatta dört yılda on iki mısraı ancak yazdığını üzümlere ifade etmesi bunu doğrular mahiyettedir. Gönlü ve zihni şiir üzerine düşünmeye müsait değildir. Polis takibi altındadır ve muhtemel ki kendisi bunu anlamıştır. Her hali rapor edilerek Ankara’ya ulaştırılır. Yazamamasını yalnız buna bağlamak elbette yeterli değildir. Başka sebepler de bulunabilir. Gurbetlik, geçim kaygısı, çok sevdiği aile bireylerinden ve arkadaşlarından ayrı kalması onu istediği ve beklediği verimden uzaklaştırmıştır. Yine de *Gölgeler*’i burada bastırır. *Gölgeler*’in bir bölümü şairin Mısır günlerinin eseridir. Asım Öz’e göre “Oldukça ketum olan Mısır yıllarında Âkif’in bilincinde kimi zaman beliren kimi zaman kaybolan kimsesizlikten bunalan kanayan bir ruh hâlinin dışavurumu olan bu şiirler toplamı ondan mistik beklentileri olanları sevindirmiştir.”³⁴

“O yıllardaki içine kapanıklığı, bedbin ruh hali bu mısralara sinmiştir. Tüm varlığı, kalemi ve duasıyla hürriyeti ve istiklali için çalıştığı devletin Âkif’i bir gölge gibi takibe almıştır” der Ertuğrul Düzdağ. Görünmeyen iplerle dikilen ağzı, kilit vurulan kalemi yaşı ilerlemiş şaire ağır gelir. Hayatını hakikate adayan birinin hakikatlere tümüyle gözünü kapatmasının istenmesi zor bir kabuldür. *Gölgeler*’in şiirlerindeki sessiz haykırışın sebebi bu perdeli kabulün sonucudur. “Hüsran” şiiri Âkif’in bu döneminin özeti gibidir:

“Ben böyle bakıp durmayacaktım, dili bağlı,

İslam’ı uyandırmak için haykıracaktım.

...

Yoktur elemimden şu sağır kubbede bir iz;

İnler Safahatımdaki hüsran bile sessiz.” (Safahat, 409)

Yine bu yıllardaki edebi hayatı için Mümtaz Sarıççek, “Bir aydın olarak yazı ve şiirleriyle yapması gerekeni yapmış olmasına karşın Âkif, bütün feryadını şiirine gömüp bıraktığı için kendisini mesul görmektedir. Bu davranışı, ‘Haksızlık karşısında susan dilsiz şeytandır’ ifadesini hatırlatmaktadır”³⁵ der.

Âkif’in Mısır’daki bir başka önemli kalem işi, başladığı Kur’an-ı Kerim mealidir. Yakın geçmişimize kadar güncelliğini ve esrarını koruyacak bu iş kendisine görev olarak verilmiştir. İslâm’ı temsil eden, ümmeti koruyup kollayan bir devlet hayaliyle sahip çıktığı mücadelenin ardından kurulan ilk meclis Kur’an-ı Kerim ve Buhari Şerif tilavetleriyle açılmıştır. Bu, onu ve onun gibileri ziyadesiyle memnun eden bir açılıştır. Devamındaysa dini kaynakların yaygınlaşması için gerekli olan adımlar vardır. Bu gerekçeyle diyanet işleri belli kişileri görevlendirir. Tefsiri Elmalılı Hamdi Yazır’ın, tercümeyi de Mehmet Âkif’in yapması istenir. Babanzade Naim

³⁴ Asım Öz, “Kur’an’ın İlhamı Asrın İdraki: Akif’in Eşikleri Aşan “Kırılğan” İslamcılığı”, Vefatının 75. Yılında Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu 12-13 Mart 2011, Haz. Vahdettin Işık, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. 2011, s. 262.

³⁵ Mümtaz Sarıççek, “Gölgeler’de ‘Gölge’ Arketipi”, Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6- Mehmet Akif ve Gölgeler, Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2014, s.68.

Bey’s Buhari tercümesiyle meşgul olacaktır. Âkif’e verilen görev, Eşref Edib’e göre zaten onun hayalidir. Küçük yaşlardan beri Arapça ile meşguliyeti bu görevi hak ettiğini gösterse de konunun hassasiyeti bir taraftan da Âkif’i düşündürür. İlk zamanlar kabul etmez. Ancak araya eski arkadaşlarından Diyanet Riyaseti Ahmet Hamdi Akseki girince tercüme değil de meal olması koşuluyla kabul eder. İşte Mısır’da bu mealde de uzun süre meşgul olmuştur. Fakat tamamını teslim etmek istediğinden bitirdiği bölümleri Ankara’ya göndermez. 1929 yılında tamamlasa bile titiz kişiliği bir türlü tatmin olmaz ve sürekli tashih eder. Bu durum Ankara’yı umutsuzluğa düşürür. Bizzat Mustafa Kemal’in takip ettiği bu mealin artık yapılamayacağı düşünülür ve meale ayrılan -bin lirası şaire verilmiş olan- altı bin lira bütçeli anlaşma feshedilir. Görev bir başkasına verilir. Âkif’se aldığı bin lirayı öder. Düccane Cündioğlu, *Bir Kur’an Şairi*’nde Âkif’in bu sıralarda içinde fırtınalar koptuğunu yazar ve ekler: “Üzgündü, çaresizdi ve bu sefer gerçekten küsmüştü. O güne kadar yazdıklarında fevkalâde dikkatli olan, memleketinde olup bitenlerle ilgili hoşnutsuzluklarını özel mektuplarında dahî dile getirmekten ısrarla kaçınan şair, 18 Mayıs 1931’de eski mücadele arkadaşı Teşkilât-ı Mahsusa’nın Şefi Eşref Sencer Kuşçubaşı’na hitaben yazdığı mektubunda hislerini daha fazla gizleyeme”miştir. Cündioğlu mektuplardan da örnekler vererek tercüme işini detaylandırır. Şair, Kuşçubaşı’na yazdığı mektupta: “Teceddüd nâmiyle, inkılâb nâmiyle her türlü ifratı bîpervâ kabul eden Ankara yârânına ebediyen affedemeyeceğim bir şey varsa o da şudur: Bizim bu yüzler karası mahiyetimizi meydana çıkarmayacaklardı; insanlıktan bu kadar bînasib olduğumuzu dünyaya fâş etmeyeceklerdi. Bizi böyle bir imtihan-ı alenî’ye çekip de bütün beşeriyeti yüzümüze tükürtmeyeceklerdi. Ne yapalım, kader böyleymiş demekten başka teselli çaresi yok!”³⁶ demiştir.

Resmî meal hazırlama yükümlülüğünden böylelikle kurtulan Âkif, sonradan yine Mısır’da meal bitirir ve tashihlerini de tamamlar. İstanbul’a dönerken “İyileşip Mısır’a dönersem bu kitabı da yanımda götürürüm. İyileşmez de ölürsem bu kitabı yak” diyerek Yozgatlı İhsan Efendiye bırakır.

Çalışkanlığıyla meşhur bir “iş eri”nin verilen böylesi bir görevi ihmal etmiş olması tabii ki mümkün değildir. Ortada Âkif’i kaygılandıran şeyler vardır. Eşref Edib’in anlattığına göre kaygıların sebebi şudur:

O günlerde ibadetlerde bir inkılap yapmak, namazlarda Kur’an yerine Türkçe tercümesini ikame etmek cereyanları başlamıştır. Osman Ergin’in ifadelerinden 1931 yılı Ramazan’ında bu fikrin uygulanmasına başlanmış olduğu, hatta İstanbul’un büyük camilerinde Kur’an yerine Türkçe tercümesi ile “aşırılar” okunduğu anlaşılmaktadır. Fakat okutulan tercüme Cemil Said’in Fransızcadan tercüme ettiği ve pek çok yanlışlarla dolu bir tercüme olduğu için cemaat bu olaya ilgi göstermemiş hatta camileri terk etmeye başlamışlardır. Bunun üzerine işin sahipleri halkın itimad edebileceği bir tercüme olarak Âkif’inkini gördüler ve “Onun doğruluğuna bütün Müslüman halkın itimadı var, camilerde namazlarda o okunursa kimse bir şey diyemez, sesini çıkaramaz. Bu iş olur, biter.” diye düşünmekteydiler. Âkif, bunları öğrenince “Meğer ben, Rabb’ime karşı ne büyük bir hata işliyormuşum, ne büyük bir isyanda bulunuyormuşum!... Ben, dinime hizmet için, Kur’an’a hizmet için bu ağır yükü üzerime almıştım. Kur’an kalkacak, benim ter-

³⁶ Düccane Cündioğlu, *Bir Kur’an Şairi - Mehmed Âkif ve Kur’an Meâli-*, İstanbul, Birun Yayınları, 2000, s.13-108.

cümem onun yerine kaim olacak, kıyamete kadar Müslümanlar bana lanet edecek!... Bu nasıl olur? Âkif, sen bu oyuna, bu farmoson dolabına nasıl alet olursun?" diyerek çokça endişelendi. Düşündü, taşındı, sonunda eserini yakmaya karar verdi. Fakat bunu kendisi yapmadı. Son defa ağır hasta olarak çıktığı İstanbul yolculuğunda meali yanına almayarak yakın dostu Yozgatlı İhsan Efendi'ye teslim etti. Âkif, geriye sağ dönerse emaneti kendisinden alacağını şayet dönerse kimseye vermemesini ve imha etmesini söyledi.³⁷

DÖNÜŞ

Âkif'in Mısır'dan dönüşü, gidişi gibi sessiz olmaz. Nedenleri de ortadadır. 1934 yılında Abbas Halim Paşa vefat eder. Düzdağ "Yardımseverliği, zenginliğine rağmen, gayet sade hayatı tercih eden o mütefekkir prens; Mısır çölünde, Âkif başucunda iken 1934'te vefat ederek dostunu yalnız bırakır. Âkif, bu ayrılıktan çok kederlenmiştir. "Oracıkta diz çökerek birkaç saat içinde hatmini" tamamlar. Donup kalmıştır. Ağlayamaz. Sonra "boynuna sarılarak; cânan niçin gittin?" der. Gözyaşları içinde defnettikten sonra, evine döndüğünde Mısır'da duramayacağını anlamış; paşanın vefatı ona, babası ardından "on dört yaşında tattığı öksüzlük acısını, ikinci defa" tattırılmıştır³⁸ cümleleriyle vefatın derinliğini ifade eder. Aynı yıllarda Âkif de hastadır. Eşine dostuna "Korkuyorum. Buralarda öleceğim de memleketime gidemeyeceğim"³⁹ diyerek içlenen şair, 1936 yılında hastalığı ilerleyince yurduna dönmeye karar verir ve gelir. Misafirlilik çoktan haddini doldurmuştur. Bu özlem öyledir ki gemiyle dönerken Çanakkale sularından geçip İstanbul camilerini görünce ağlamaya başlar. Rıhtımda onu görenler Mısır'ın şairi ihtiyarlattığını fark eder. Abbas Halim Paşa'nın kızı Emine Abbas Halim de bunlar arasındadır. Gurbetin bir deri bir kemik bıraktığı şair, vatanı görmenin sevinciyle canlansa bile birkaç gün sonra hastaneye yatırılır. Zorlu hayat burada da onu ve ailesini beklemektedir. Neyse ki vefalı dostunun kızı sahip çıkar ve Emine Abbas Halim'in evi, Şişli Sağlık Yurdu öncesinde bir iki gün de olsa misafir edildiği yer olur. Hastane çıkışından sonra önce Mısır Apartmanı'nda bir daireye yerleştirilir. Oradan da sağlığına iyi geleceği düşüncesiyle alınır ve Said Halim Paşa'nın oğlu Halim Bey'in çiftliğine götürülür. Fakat hastalığının ilerlemesi durdurulamaz. Yapılan tedaviler cevap vermez. Siroz olan Âkif bir arkadaşına öleceğini hissetmiş gibi, "Ne mutlu bana, Peygamberimin yaşında öleceğim." der. Dediği gibi olur. Hastalık artınca tekrar Mısır Apartmanı'na getirilir ve 27 Aralık 1936'da Pazar günü akşamı saatler 19.45'i gösterirken vefat eder. Mehmet Âkif daha ölümünden bir yıl önce resminin arkasına yazdığı bir dörtlükte, her ne kadar karamsar olarak da olsa, daha uzun yıllar yaşayacağından emin görünmektedir:

Daha yıllarca eminim hayatın yükünü,

*Dizlerim titreyerek çekmeğe mahkûmum ben.*⁴⁰

Âkif'in dönüşü resmî kurumlardan bazılarınca, basında ve edebiyatçılar arasında sessiz karşılanmaz. Şairin ölümüne kadar devam edecek olan tahkikat "Dahiliye Vekaleti Emniyet

İşleri Umum Müdürlüğü'nün "Âkif'e ne zaman, hangi konsoloslukça ve kimin isteğiyle vize verildiğini" soran 13 Temmuz 1936 tarihli Şükrü Sökmensüer imzalı bir yazıyla⁴¹ onaylanır. Hakkında yazılanlar da çoktur. Gazetelerde ondan bahsedilir. Mehmet Doğan'ın aktardığı mısralardaki hayatın yükü bu haberlerde kendini gösterir. Çünkü dönüşünden memnuniyet duyanlar olduğu gibi yokluğundan hoşnut olanlar da konuşur. En acıtıcı olanı o yıllarda "Açık Söz" gazetesinde yayınlanan bir yazıdır. Bugün adı bile anılmayan, bu kadarcık anılmışlığını da yine Âkif gibi bir şairi haksızca kötilediği yazısına borçlu olan Münir Müeyyet Bekman, şairi; İslâm sevgisini, inkılap ve milliyet sevgisine tercih ederek on bir sene boyunca yurdunu terk edip sonradan dönen sıradan bir şair gibi tarif eder. Bekman, Âkif'in bütün asarını sadece İstiklal Marşı ve Çanakkale Destanı'ndan müteşekkil göstererek bunların bir şairi milli kahraman yapmayacağını belirtir. Öyle ileri gider ki aynı şahıs, inkılapçılık değerlerinden uzak bulunduğu İstiklal Marşı'nın hala dudaklarımız arasında çırpınıyor oluşundan yakınıyor. Âkif için merhamet istemeyi bile büyük hata görerek "İnkılabı benimsemeyen ve benimsemek istemediği için de onun içinden uzaklaşan bir şairi, inkılap gençliğine bir milli şair timsali olarak tanıtmak hatta onun için merhamet dilenmek bile yine inkılap namına affedilemeyecek hatalardandır"⁴² deme gafletinde bulunur. Bu cümleleri o gün onaylamak mümkün olmadığı gibi bugün de kınamak elzemdir. Fakat bahsi geçen yazıya karşılık "Son Posta" gazetesi yazarı Ermel Talu, iyi bir cevap kaleme alır. "Devle Cüce" başlıklı yazısında, cüssesine bakmadan bir deve kafa tutmaya çalışan bir cücenin, devin hesap soran haykırıışlarına muhatap olmasının anlatıldığı yazı şu tekdirlerle son bulmaktadır:

"Yurdundan on bir yıl uzakta kalıp hisli kalbine gurbet acısının zehri işlemiş, bugün can atarak döndüğü vatana hasta vücuduyla temiz duygularından başka bir şey getirmemiş olan bir zavallıya, durup dururken dil uzatmayı kimden öğrendin? Hangi ahlak kitabından okudun? Sus! O hastayı rahat bırak! Ona kalem biçimindeki kargınla indireceğin her darbe, bizi Harb-i Umumi'nin ve İstiklal Harbi'nin "Tertemiz alınlı" şehitlerini rahatsız eder!"⁴³

Talu'nun vatan tarihine onurlu bir sayfa açarak noktaladığı Âkif'in dönüş hikâyesi, vefatından çok, bu cümleyle biter. Yedigün gazetesinin, "Âkif'in Son Röportajı" başlıklı yazısındaki cevaplardan "Mısır'dan üç gecede geldim. Bu üç gece, otuz asır kadar uzun sürdü... Orada on bir yıl kaldım... Fakat bir an oldu ki, on bir gün daha kalsaydım, çıldırırdım" cümlesi kendisi gibi hisli yürekleri titretmeye yetecektir. Mehmet Âkif, konuşması gerektiği yerde en gür şekilde durmaksızın konuşmuş, susmayı gerekli gördüğü zaman da bunu tercih ederek her haliyle vatanın temel kurucu değerlerinden en sağlam kolon olmuştur.

SONUÇ NİYETİNE

Mehmet Âkif, Milli Mücadele öncesindeki faaliyetleri kadar sonrasında yaşadıklarıyla da her zaman hakkında konuşulan biri olmuştur. Zor zamanlardaki aksiyoner yönü nasıl ilgi oda-

³⁷ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 188-193.

³⁸ Mehmet Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, İstanbul, Kaynak Kitaplığı, 2004, s. 143-144.

³⁹ Eşref Edip, *a.g.e.*, s. 228.

⁴⁰ D. Mehmet Doğan, "Şairin Mısır'daki Gölgesi", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6- Mehmet Akif ve Gölgeleler, Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2014, s. 43.

⁴¹ *Safahat*, *a.g.e.* s. 73.

⁴² Münir Müeyyet Bekman, "Onbir Sene Sonra Memlekete Dönen Bir Şair Hakkında", Türk Basınında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler- 19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937, Haz. Nuran Özlük, İstanbul, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, 2007, s. 24-27.

⁴³ Bekman, *a.g.e.*, s. 385.

ğı olmuş ve peşinden binlerce kişiyi sürüklemişse yeni ülkenin yapılanma yıllarındaki münzevi hali de dikkat çekmeye devam eder. Özellikle Mısır, inziva yıllarının mekânı olmak bakımından önemlidir. İnzivanın adı benzer şekilde -sürgün, kaçış, kırgınlık, muhaliflik- konulsa da sebepleri ya dönemin sert bakış açısının ardından bakılarak bulunmuş ya da şairin yol arkadaşlarının duygusal bakış açılarıyla yorumlanmıştır. Verdiği onca emeğin, dillendirdiği ümmetin temsilcisi olma yolunda ilerleyen idare hayalinin gerçekleşmeyeceğini anlar. Geçmişten beri bütünüyle bir şeyi benimsemekten kaçınan ve giriştiği her işe, yaşadığı her kişiye eleştirel bakabilen şairin yine aynı tavırla mecliste kalması da zor görünür. Yeni rejimin uygulamalarının tamamından memnun olmadığını bildiğimiz Âkif, geniş halk kitleleri üzerinde etkisi devam ettiğinden tehdit olarak algılanır. Hafiyeye takibi, itibarsızlaştırma, maddi imkânlardan yoksun bırakma onun elini kolunu bağlar. Hakikati söyleyeceği sosyal ortamdan uzaklaştırılması da buna eklenince şaire gitmek dışında bir seçenek kalmaz.

Âkif'in Mısır hayatı yalnız onun hikâyesi değildir. Zorlu bir kurtuluş mücadelesinin ardından adı konulan ve içeriği doldurulmaya çalışılan ülkenin benzer düşüncelere sahip insanların da hikâyesidir. O yıllardaki siyasal süreç farklı görüşlerin tartışılmasına uygun değildir. Âkif belki de hiç kimsenin olmadığı kadar bu durumun farkındadır. Haykırmasının fayda sağlayacağı zamanlarda sonuna kadar kullandığı bu yönünü Mısır'da suskunlukla değiştirmiştir. Haykırması kadar susması da yeni ülkenin ona çok şey borçlu olduğunu gösterir. Ancak yine de bu suskunluğunu eleştirel bakış açısını köreltme, söylenen her şeyi kabul etme, ne istenirse onu yapma, çıkarına katkı sunacak bir şey olarak yorumlamak oldukça haksız olur. Nitekim Müslümanlar üzerindeki etkisini katmerleyecek, geçimini kolaylaştıracak, maddi imkânı cebine fazlasıyla koyacak hatta hakkında yapılan "rejime karşı şair" şeklindeki yorumları unutturacak meal çalışmasını, haykırdığı dönemlerin özgüveni, dürüstlüğü ve en önemlisi yalnız Hakk'ın rızasını kazanmak adına reddetmiştir.

KAYNAKÇA

- Arabacı, C. (2004). *Eşref Edib Fergan ve Sebülürreşad Üzerine*. Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce. Cilt 6 İslâmcılık. (Editör: Yasin Aktay). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (2020). *Mehmet Akif, Faruk Nafiz ve "İkinci Mektup"*. Akif Salnamesi 2- Mehmet Akif ve Çevresine Dair Araştırmalar. (Editör: Tahsin Yıldırım). İstanbul: Mahya Yayınları.
- Bekman, M. (2007). "Onbir Sene Sonra Memlekete Dönen Bir Şair Hakkında". Türk Basımında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler- 19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937. (Haz. Nuran Özlük). İstanbul: Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları. ss.24-27.
- Cündioğlu, D. (2000). *Bir Kur'an Şairi - Mehmed Akif ve Kur'an Meâli*, İstanbul: Birun Yayınları.
- Çantay, H. B. (1966). *Âkifname* (Mehmed Âkif), İstanbul: Ahmed Said Matbaası.
- Çamlıbel, F. N. (1941). "Nasıl Tanıdım? Mehmed Âkif", Yedigün, sayı 450, 20 Birinciteşrin 1941.
- Düzdağ, M. E. (1987). *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar*, İstanbul.
- Düzdağ, M. E. (2006). *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar II*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Düzdağ, M. E. (2007). *Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar-1-2*. İzmir: Kaynak Yayınları.
- Düzdağ, M. E. (2011). *Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Doğan, D. M. (2014). "Şairin Mısır'daki Gölgesi", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6- Mehmet Akif ve Gölgeler. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Edib, E. (2010). *Mehmed Akif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları* (Haz. Fahrettin Gün). Beyan Yayınları.
- Ersoy, M. A. (1999). *Safahat*. (Haz. Ertuğrul Düzdağ) İstanbul: Şule Yayınları.
- Karakoç, S. (2013). *Edebiyat Yazıları III- Eğik Ehramlar*, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Kuntay, M.C. (2020) *Mehmet Akif Hayatı Sanatı Seciyesi*. İstanbul. Alfa Yayınları.
- Kaplan, M. (2005). *Şiir Tahlilleri 1-Tanzimattan Cumhuriyete*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Mehmet Akif Ersoy'un Aile Mektupları* (2010). (Edi. Nihat Karaer/Haz. Ömer Hakan Özalp) Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yay.
- Mertoğlu, M. S. (2008). *Sırat-ı Müstakim Mecmuası*. Açıklamalı Fihrist ve Dizin. İstanbul.

Öz. A. Vefatının 75. Yılında Uluslararası Mehmet Akif Ersoy sempozyumu 12-13 Mart 2011. (Haz. Vahdettin Işık). Kur'an'ın İlhamı Asrın İdraki: Akif'in Eşikleri Aşan "Kırılgan" İslamcılığı. Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. sa.253-268.

Öztürkçü, İ. (2015). "Mehmet Akif'i Nasıl Bilirdiniz?" Âkif'in Vefatından Sonra Yeni Adam Dergisi'nde Yapılan Anketi. Dil ve Edebiyat Araştırmaları. S. 12, Güz 2015. sa. 7-51.

Sarıççek, M. (2014). "Gölgeler'de 'Gölge' Arketipi". Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6- Mehmet Akif ve Gölgeleler. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları

Şengüler, İ. H. (1992). *Mehmet Akif Külliyyatı 10. İstanbul: Hikmet Neşriyat.*

Talu, E. (2007). "Devle Cüce". Türk Basınında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler- 19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937(Haz. Nuran Özlük). İstanbul: Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, s.27-29.

Tansel, Fevziye Abdullah (1945). *Mehmet Akif*. İstanbul: İrfan Yayınevi.

MEHMED ÂKİF ERSOY'UN

SON 194 GÜNÜ

- FETHİ TEVETOĞLU'NUN HATIRALARI¹

M. Ertuğrul DÜZDAĞ*

On bir yıl kaldığı Mısır'dan dönüşünde kendisini Galata Rıhtımı'nda karşıladığımız 17 Haziran 1936 Çarşamba gününden, fâni hayata gözlerini yumduğu 27 Aralık 1936 Pazar akşamı saat 19.45'e kadar Âkif, aziz vatanında, son olarak 6 ay 10 gün, yani tam 194 gün yaşamıştır.

Âkif'in Şişli Sağlık Yurdu'nda, Prenses Emine Halim'in (Hidiv Palas) da denilen Mısır Apartmanı'nda ve Alemdağı'nda Baltacı Çiftliği'ndeki küçük köşkünde geçen bu 194 günü içinde, bütün hafta sonu tatillerim dahil, her fırsatta kendisini ziyaret etmiş, başucunda âdeta nöbet beklemiş, protokol memurluğu yapmışım.

Yakından Hatıralar

Nitekim, 28 Aralık 1936 Pazartesi günü son ebediyet yolculuğunda da, cenazesinin kaldırılışından Edirnekapı Kabristanı'na getirilişine kadar geçen törende; Heykeltraş Acudoğlu Râtib Âşir Bey'le kefenini başucundan çözüp, yüz kalıbının, mask'ının alınışında, kefeni üzerine Türk bayrağını sararak, ben başucundan, sınıf arkadaşım Maraşlı Abdullah ayak ucundan tutarak, onu vatan topraklarına verişimizde, kabri başında son konuşmayı yapmamda; mezarının Türk gençliği tarafından yaptırılması kararının alınışında ve daha sonraki faaliyetlerimizde Âkif'le ilgili unutulmaz bir çok hatıralarım olmuştur.

Bu hatıralardan bazıları, konuşmalarımın metni ve resmimle, Âkif'in en yakın arkadaşlarından Eşref Edip Fergan'ın eserlerinde; benim çeşitli dergi ve gazetelerdeki eski yazılarımda ve bu yıl hazırladığım birkaç makale, bildiri ile, röportajlarda yer almış bulunmaktadır.²

* Araştırmacı-Yazar, e-posta: duzdag@hotmail.com

¹ Fethi Tevetoğlu (1916-1989, İstanbul) – Askerî tabib (1941-1953), “Türkçülük-Turancılık” (1944) davasında tutuklandı. Adalet Partisi'nden Samsun senatörü (1961) seçildi. Tıp sahasında buluşları için Tıp Ödülü ve dış politika faaliyetleri dolayısıyla çeşitli yabancı devletlerden ödüller ve fahri doktorluk ünvanı aldı. Komünizmle mücadele yolunda çalıştı, yazdı ve dergiler çıkardı. Şiirleri, önemli çalışmaları ve eserleri vardır.

² Eşref Edip merhumun kitabının (Mehmed Âkif, c. 1-2, 1938-39, İstanbul) ilk cildinde Tevetoğlu'nun ismine rastlayamadık. İkinci cildinde, Âkif'in vefatının ikinci yılında 1938'de, üniversite talebeleri tarafından meza-

مِنْ مَاتَ قَبْلَهُ

دین و فلسفہ، ادبیات، حقوق و علوم دین باحث ہفتہ لقی رسالہ در

مؤسسین: ابو العلاء مین العابدین - ج. القرطی لیب

دوسرہ نمبر نسخہ ۵۰ ہاردر

پہلے نمبر ۱۰۰ ہاردر اور ۱۰۰ ہاردر کے ساتھ ساتھ ۲۰ ہاردر کے ساتھ ساتھ

تاریخ تاسیس:

۱۱ نومبر ۱۹۲۶

مجلدیں: ۲۰

جلدیں: ۹۰

جلدیں: ۱۰۰

دوسرہ نمبر

۱۰۰ ہاردر

۱۰۰ ہاردر

عدد: ۳ ۲۶۶ شعبان ۱۴ شعبانہ ۲۸ اکتوبر ۲۲۶

سورۃ فاتحۃ الكتاب

بوسورۃ جلیلہ من «فاتحۃ الكتاب» اسم شریفہ تسمیہ ہوئی ہے۔ «ام القرآن» دخی تسمیہ اولیٰ ہے۔ «فاتحہ» ہر شے کے جز، اولیٰ اطلاق ایڈیکٹور ہے۔ بوسورۃ ایسے وضع و کتابت و علی قول نزول اعتباریہ قرآن کریم کے ال برنجی جزء شریفیہ، بناء علیہ دیگر سور جلیلہ نسبتاً اصل منزل شدہ ہوئی ہے۔ [«ام» لفظی اصل معنی ہے کل: «ام القری» کی]۔ «فاتحہ» ام القرآن تسمیہ ہوئی ہے اور وہاں ایک وجہ وارد ہے:

۱ — آیت قرآنیہ کے اقسام اساسیہ بنا علی اللہ، امر و نہی و عدو و عید و عبارت اولیٰ اوزرہ اوج قسم ہے۔ بوسورۃ جلیلہ ایسے اجازت ہو قسم کے ہر برنجی مشتمل ہوئی ہے جو تہہ تفصیلی حاوی دیگر سور جلیلہ کے منشا و منبہی ہے اولیٰ ہے۔

۲ — معنی: شریفۃ قرآن حکم نظریہ و احکام علیہ دن عبارت ہے۔ بونترک مرجع و نایب، نتائج عالیہ ایسے سورۃ فاتحہ کے ضمن ایڈیکٹور سواک صراط مستقیم و طیبہ ایسے ایسے مراتب سعادت و مناظر اشقیاء و قوف و اطلاع قضیہ سندن عبارت ہے۔

تاریخ

قرآن کریم سے مقصود، مبدأ و مادی ہے۔ نظام و انتظام معیشت و استحصال سعادت خصوصیت خلقی ارشاد اجماع اولیٰ ہے۔ اشیا و امور ذکر اولیٰ اوج قسم ہے۔ عبارت اولیٰ اقتضا ہے۔ اما حاوی اولیٰ ہے۔ قصص و امانت، مقصدی اتمام و اکمال ایچون ذکر ہوئی ہے۔

سورۃ فاتحہ کے «مالک یوم الدین» و «قدر اولیٰ قسمی» بنا علی اللہ ہے۔ «ایک ابد و ایک امتین» علم شریفی امر و نہی الہی

مقامت ہے، زیرا عبادت و استعانتی جناب حقہ تخصیص اتمک ہوئی ہے۔ نفسانی بہ مخالفت و جیب اوامر و نواہی رہا ہے۔ رباتیہ بہ رباتیہ وجود ہوئی ہے۔ «امت علیہم» امام آخری ایسے اکا موصول اولیٰ ہے۔ انعامات دیویہ بہ دل اولیٰ ہے۔ وعدہ معانی ہے، «المنسوب علیہم» کہ متعین اولیٰ ہے۔ غضب دخی و عید رباتیہ دلالت ایڈیکٹور ہے۔

«حکم نظریہ» احکام اعتقادیہ، اقتصاد ایڈیکٹور واجب اولیٰ حکم دیکھو۔ [۱]

«احکام علیہ» افعال مکلفین حقدہ زمین ہوئی ہے۔ وجوب، مذہب، اجازت، حرمت، کراختن عبارت ہے۔ قرآن کریم از لادن مقصد اصلی، تشریح احکام اولیٰ ہے۔ معنی: قرآنیہ تک کا، سیاسی اقتدار و علاقہ تعلق ایسے احکام مجاہدین عبارت ہے۔

سورۃ فاتحہ کے قسم اولیٰ جناب باری تعالیٰ کی ذکر و فکر اولیٰ اقتدار وحدانیت و اعتراف تمامی صمدانیت و درکار سجائیہ عرض اقتیاد ایسے طلب ہدایت یعنی حاوی اولیٰ ہے۔ صراط مستقیم سواک

[۱] — علمک تصدیق قسم تعلق اولیٰ ہے۔ ہر نسبت نامیہ، ہر مضمون قضیہ حکومت بہ معنیہ حکم و اطلاق نامیہ۔ جہلہ ہر دن «احکام» تعبیر اولیٰ ہے۔ و بالخاصہ معلومات اعتقادیہ اولیٰ احکام سے علوم حقیقیہ و کتابیہ معنیہ حکم و نظریہ تعبیر ترجیح ایڈیکٹور ہے۔ چونکہ بوسورۃ معلومات تصدیق اعتقاد ایچون تحصیل ایڈیکٹور ہے۔ بیسلسلہ مقصد آئین علم و اعتقاد عبارت ہے۔

بنا علیہ معلوم ہوئی ہے۔ برابر احکام اعتقادیہ قسم علوم ہر نسبت تزیل و حکم تسمیہ اولیٰ ہے۔

احکام علیہ میں بیسلسلہ مقصدیہ اصلاح عملہ، تطبیقات صحیحہ ہوئی ہے۔ بولری بالکثر بیسلسلہ ہیج برقیہ حصول بولری۔ بوجہ عملہ تعلق علم عملیٰ خالی لاشعہ جہل عد اولیٰ ہے، صاحبہ جامل معانی ایڈیکٹور، قرآن کے علم معانی بہ عبارت ہے۔ علم معانی بہ عبارت ہے۔

Unutulmaz Hizmetler

Her Müslüman-Türk evladı, büyük şâir Mehmed Âkif'e çok şey borçludur. Nâmık Kemal'den sonra gelen en başarılı vatan şâiri oluşu bir yana, Türk tarihinin eşsiz gaza destanı Çanakkale'yi yaratan şehidlerimize büyük milletimizin borçlu bulunduğu âbideyi tek başına kalemiyle dikmiş san'atkâr, Mehmed Âkif'tir.

Bugün istiklâline sahip bağımsız bir Türkiye'nin var oluşunda, büyük hak ve hizmeti geçmiş Milli Mücadele kahramanlarımızın en ön safında gelen mücahidlerden biri; kuşkusuz, daha Anadolu'ya geçmeden, İstanbul'da, vatan topraklarını işgale başlayan büyük devletleri, yazılı bildirimlerle, yabancı komiserlikler nezdinde protesto eden ve sonra Anadolu'da cami cami dolaşıp te'sirli vaazları, dinî öğüdleriyle halkı silâhlanmaya, Kuvâ-yı Milliye'ye katılmaya ve millî direnişe teşvik eden ve nihâyet aziz milletimizin ilk yüce Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin duygularına tercüman olan İstiklâl Marşı'mızı yaratan bu yüce şâirdir.

Gün Oldu Gizli Sevildi

Yalnız bu hizmetleri, onun sonsuza dek Türk gençlerinin yüreklerinde, Türk nesillerinin gönüllerinde taht kurmasına yeterli sebeptir.

Tam 50 yıl önce ben de, Âkif'i açıkça, yürekte seven gençlerden biriydim. Âkif'in en yakınlarından biri bulunan rahmetli şâir Midhat Cemal Kuntay'ın dediği gibi: "Gün oldu ki, onu sevmek cesaretti. Dostları bile, bazen, Onu gizli sevdiler."³

Tam 50 yıl sonra bugün, büyük milletimizin topyekûn ve açıkça Âkif'i nasıl yürekte sevdiğini, minnet ve şükranla andığını bana gösteren yüce Allah'ıma binlerce hamd ü senalar ediyorum!..

Âkif Dostları

Bir genç şair olarak 1934'te Âkif'in Milli Mücadele hatıralarıyla dolu Nasrullah diyarından İstanbul'a geldiğim zaman, eski şiiir dünyamızdan san'at ve mefkûre yolunu ışıtan yıldızların başında Nâmık Kemâl, Ziya Gökalp, Mehmed Emin ve Mehmed Âkif vardı. Yüce Allah'ım, bunlardan, o zaman sağ bulunan son ikisini şahsen tanımak ve onların lâyıf olmadığı iltifatlarına ermek mutluluğuna beni ulaştıracaktı.

rının yaptırılması sırasında temel atma merasimi ve burada yapılan konuşmalar anlatılırken, Tevetoğlu'nun konuşmasının –yazının sonuna aldığımız- metni verilmiş (s. 9-11), kitapta bulunan fotoğrafların arasına, hitabesi sırasında Askerî Tıbbiye kıyafetiyle çekilmiş olan fotoğrafı da (s.260) konulmuştur. Bu hitabeyi ve birkaç fotoğrafı buraya aldık. Eşref Edip, 1938'deki bu konuşmayı naklederken, onun 1936'daki konuşmasını da zikretmektedir.

³ Midhat Cemal Kuntay'ın hayat ve eserlerini Kültür Bakanlığı için hazırlayan (*Türk büyükleri Dizisi: 67*, Ankara 1987) Halil İbrahim Öztürk, birçok edip ve şâirin milletvekili yapılmasına karşılık, Kuntay'ın –şiiiri Mustafa Kemal Paşa tarafından Meclis kürsüsünde okunmuş olmasına rağmen– mebus yapılmamasını hayretle karşılamakta ve şu ihtimali ileri sürmektedir: "Belki de Midhat Cemal'in Mehmed Âkif'le dostlukları bunda rol oynamış olabilir." (s.84)

İstanbul'da katıldığım edebiyatçı ve tarihçilerin oluşturdukları ilim ve san'at çevrelerinde tanıdığım, saydığım, sevdiğim ve kendilerinden yararlandığım düşünür, bilgin ve sanatçılar, hep bu dört yıldızdan ışıklanmış kimselerdi. Bunlar içinde özellikle, o sıra Bankalar Caddesinde Noterlik yapan şâir Midhat Cemal Kuntay ile Edebiyat Fakültesi metinler şerhi profesörü bulunan Ali Nihad Tarlan, Âkif'i çok yürekte seven, ona gönülden bağlı, vefalı iki yakını idiler.

O yıllarda bana, Hekimbaşı'ların eski şifâ kitaplarını okutan aziz hocam İsmail Sâib Sencer de bir Âkif dostu ve hayranı idi. Bu üç muhterem insandan zaman zaman Âkif'in yüce karakteri, yüksek ahlâkı, kemâl düzeyine erişmiş insanlığı ve vatanseverliği ile, şîriyet sınırının doruğuna ulaşmış sanatı üzerinde dinlediklerim ve öğrendiklerim, bendeki Âkif sevgisini derin bir tutkuya değiştirmişti.

Gelişi Az Duyuruldu

Âkif'in ölmekten korktuğu Mısır'dan, büyük bir hasretle aziz vatanına döneceğine ilişkin telgraf haberini, adeta gizlice, bana da duyurmak lütfunda bulunan Midhad Cemal ve Ali Nihad Bey'lerin baş çektikleri küçük karşılama grubuna ben de katılmıştım.

"Âdeta gizlice" dedim, çünkü her iki Âkif dostu, estirilen havanın te'sirinde, yüce şairin göze çarpacak bir kalabalık tarafından karşılanmasını nedense sakıncalı buluyorlardı.

Bunlar, bana aldıkları telgraf haberini, başka arkadaşlarıma söylemeden gelmem hususunda dikkatimi çekerek söylemişlerdi. Ben, bundan anlıyordum ki, gayet sessiz, sade bir karşılama olmasını istiyorlar. Herhangi bir büyük karşılama töreni yapmak arzusunda veya düşüncesinde değillerdi.

Fesat Odakları

1923-1925 yıllarında kışı Mısır'da geçirip, baharda İstanbul'a dönmüş bulunan Âkif; 1926 kışından sonra, yaz-kış Mısır'da kalmayı kararlaştırmış; Mısır prenslerinden eski Nâfia Nâzırı dostu Abbas Halim Paşa'nın çağrısı üzerine Mısır'a yerleşmişti. Orada, Kur'an-ı Kerim tercümesi ile Ezher Üniversitesi'nde Türk Edebiyatı okutmakla, 10 yılı aşkın bir zaman geçirmiş; fakat Türkiye'deki Cumhuriyet rejimi aleyhinde tek satır yazmamıştı.⁴

Buna rağmen, Türkiye'deki fesat odaklarının oluşturduğu fisiltı gazetesi, onun Mısır'a gidişini, "Şapka İnkılâbı'na karşı bir protesto hareketi" dedikodusunu çıkarıp yayarak, Âkif'i rejim aleyhdârı bir "mürteci" göstermeye çalışmışlardı ki, aslı asdarı yoktu.⁵

Âkif'i sevmek, suç haline getirildi

Fakat, İstiklâl Marşı ve din düşmanlarının estirmeyi başardıkları bu zehirli hava, Türkiye'de Âkif'i sevmeyi âdeta bir gericilik, bir suç hâline getirmişti. Ona ve onu sevenlere gerici, mürteci' diyenlere Âkif'in yalnız şu şiiiri kadar kuvvetli bir reddiye, yeterli bir cevap olamazdı:

⁴ Mehmed Âkif, Ezher'de değil, "Câmi'atü'l Mısıriyye"de (Kahire Üniversitesi'nde) Türk dili öğretmenliği yapmıştı.

⁵ Bu dedikodu, Âkif hasta halde İstanbul'a geldikten sonra da -son nefesine kadar- devam etmiş, hakkında resmi yazışmalar yapılmıştır. Merhumun, Mısır'da ve burada polis takibi altında bulundurulduğunu gösteren resmi belgeler son yıllarda, yazı ve kitap olarak yayınlanmıştır.

Zâlimin hasmıym ammâ severim mazlûmu,

İrticâ'ın şu sizin lehcede ma'nâsı bu mu?

Bu mısraların sâhibi mert ve samimî insanı sevmek, hangi vicdan sâhibince suç sayılabilir-di? Âkif'in değeri bilinmediği, hizmeti küçümsendiği, umursanmadığı yetmiyormuş gibi, bir de haksız saldırıya uğratılması, bizdeki Âkif sevgisini büsbütün artırmıştı. Kadir-bilirlik göstererek ona sahip çıkmak ve onu savunmak, bize borç ve vazife olmuştu. Bize:

Sâhipsiz olan memleketin batması haktır!

Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır!

düsturunu belletmiş insana sahip çıkmayacak da, kime sahip çıkacaktık?

Âkif'in Gelişi

17 Haziran 1936 Çarşamba günü, bir Mısır-İngiliz kumpanyasına âid, Mısır bandıralı, beyaz renkli "Muhammed Ali al-Kebîr" gemisi ile Galata Rıhtımı'na yanaşmıştı.

Geminin merdiveni başında, muhterem refikası İsmet Hanım'ın (ö.19 Nisan 1944) kolunda görüldüğü zaman, başındaki büyükçe bir şapka altında yüzü güç seçilen koca Âkif, bizim gruptan fırlayan iki yardımcının, galiba Kemâleddin Sâmî Paşa'nın dul eşi Mısırlı Prenses Emine Abbas Halim'in adamı ile Ömer Rıza Doğrul'un kollarında aşağı indirilmişti.

Karşılایanlar

Bu artık, koca pehlivan Âkif değil, vatan topraklarına gömülmeye gelmiş bir iskelet, bir kemik yığını idi. Fakat, gözleri o kadar sevinçle parlıyordu ki, vatana kavuşmuş olmanın mutluluğu, yüzünden okunuyordu.

Hatırlayabildiğim kadarı ile Büyük kızı Fatma Cemile Doğrul, küçük kızı Suad Hanımlarla oğlu Tahir Ersoy, Damadı Ömer Rıza Doğrul, şair Midhat Cemal Kuntay, Profesör Ali Nihad Tarlan, Sebilürreşad dergisi sahibi Eşref Edip Fergan, Kuleli Askerî Lisesi edebiyat öğretmenlerinden Tâhir-ül Mevlevî (Olgun), sahaflardan kitapçı Hulûsi Bey⁶ ve Millî Mücadele'nin ünlü komutanı ve kahramanlarından Kemâleddin Sâmî Paşa'nın (1884-1934) eşleri Prenses Emine Abbas Halim'in Kâhyası'ndan⁷ ibaretti ki, benimle onbir kişi kadardı.

Resmî bir temsilciden vazgeçtik, hiçbir gazete muhâbiri veya fotoğrafçısı da yoktu. Basının ilgisizliği hepsinden acı ve utandırıcı idi.

⁶ Tevetoğlu, bu ismi bir diğer neşirde, "Sahaf Hüsameddin" olarak vermiştir.

⁷ Karşılایacaklar arasında Prenses'in bulunup bulunmadığı bahsi şüphelidir. Bkz. " *Fuad Şemsi İnan'ın hatıraları...*" Fethi Tevetoğlu, Hatıralar'ının bir neşirinde "... kâhyası" derken, diğer bir neşirinde "... Prens Halim'in adamı..." diyor ki, aynı şeydir ve herhalde "Paşa ailesinin Vekil-i Umûru" olan Fuad Şemsi Bey'i kastetmektedir. Ancak Fuad Şemsi Bey'in Prenses için "... karşılamaya o da gelmişti" diye kat'i konuşması, tereddüte sebep olmaktadır.

Elini Öptüm

Sayıları bir düzünüye geçmeyen, kızları, oğlu, dâmâdı ve en yakın dostları arasında bir üniformalı genci gören Âkif, benim, elini öpmek istediğim sırada, yüzündeki tatlı bir tebessümle:

"Bu asker evlâd kim?" diye sormuştu. Midhad Cemal Bey'in beni:

"Sizi yürekte seven bir genç şâir!" diye tanıtışı, onu da, beni de memnun etmişti.

İlk tanışmam, ilk görmem böyle oldu. Hastahaneye yatırıldığında, daha sonra kaldığı Mısır Apartmanı'ndaki ikaameti sırasında, ben daima her fırsatta Âkif'i ziyaret etmeye, nöbet bekleyen bir asker gibi daima yanında bulunmaya çalıştım.

Bilhassa bir ay kadar yattığı Nişantaşı Şişli Sağlık Yurdu, bizim o zaman kaldığımız Nişantaşı'ndaki Şair Nigâr sokağı 24 numaralı evimize çok yakındı. Hemen hemen hiç boş bırakmıyordum. Her gün birçok ziyaretçileri oluyordu.

O ziyaretçilerin birçoğunu karşılamak, kendisine sormak, kabul etmek, bir protokol yardımcısı gibi vazife yaptığım da olmuştur.

Sık Sık Yanına Gittim

İki gece, Prenses Emine Abbas Halim'in, (Hidiv Palas) da denilen, Mısır Apartmanı'nda misafir edilen Âkif, 19 Haziran Cuma günü, Nişantaşı'ndaki Şişli Sıhhat Yurdu'na yatırılmıştı. Şâir Nigâr sokağı 24 numaradaki evimiz, bu sağlık yurduna çok yakındı. Ben artık, haftalarında iki gün ve fırsat buldukça da ders günlerimi asarak, sık sık Âkif'in yanına geliyor; bir nevi protokol hizmeti görüyordum.⁸

Âkif, dostlarının, Sebilürreşad yazı kadrosunun ve gençlerimizin ilgisini görmüştür. Bu yakın ilgi vefatına kadar sürmüştür.

Resmî bir ilgisizlik, bir umursamazlık hâkimdi. Resmî makamlar, Âkif'in rahatsızlığının tedavisi ile yakından ilgilenmelidiler.⁹

İlk Gelen Gazeteci Peyami Safa

Şüphesiz ben fakültede bir askerî talebeydim. Sık sık, hafta sonlarında muhakkak gider yanında bulunur, kendisini ziyaret edenlerle yaptığı görüşmelere şahit olurum. Şunu hatıramdan nakletmek isterim. Şişli Sağlık Yurdu'nda kendisini ilk ziyaret edenlerden biri, o zaman Cumhuriyet gazetesinde yazı yazan Peyami Safa oldu.

⁸ Tevetoğlu'nun hatıralarını derlerken, farkları az da olsa, bazı yerleri, mükerreren almak icap etti. Çünkü ufak, ama değişik önemli bilgiler bulunuyordu.

⁹ Resmî makamlar, ölümcül hastanın elinden, Meâl'ini koparmaktan başka bir şeyle ilgilenmiyorlardı. Tevetoğlu, bir başka yayınında, bu hususta -çokça çekinerek- birkaç cümle ilâve ediyor ve: "Benim bizzat Atatürk'e bir burukluk devrem oldu. (...) Benim burukluğum, Âkif'in hizmetine karşılık, Atatürk'ün bir ihmalinin olmasındandı. Gerçi Atatürk'ün bunda şahsî bir vebali de yok. O zaman gençtim, anlayamamışım..." diyor, ancak -beklendiği gibi- neyi "anlayamadığı"ni bizlere anlatamıyor...

Peyami Safa yanında bir fotoğrafçı getirmiş, Âkif'in müsaadesini alarak, yatakta son bir resmini çekmişti. Bu resim iki gün sonra 23 Haziran Salı günü Cumhuriyet'in birinci sayfasında çıktı.

Tabii olarak ben bütün temasları, ilişkileri takip ettiğimi, bildiğimi iddia edemem, söyleyemem. Ama görünen odur ki, basınımızın sebebini tam olarak anlayamadığım, izah edemediğim bir ilgisizliği ile karşılaşmıştı. 17 Haziran 1936'da Âkif vatana döndüğü zaman basından hiç kimsenin olduğunu hatırlamıyorum. O günkü gazete koleksiyonları Âkif'in yurda döndüğü hakkında bir haber, bir manşet, bir resim, koymamış, vermemişlerdir.

Hatırladığım kadarıyla gelişinden (17 Haziran) 4 gün sonra, Sağlık Yurdu'na yatırılışı haberi üzerine, Akşam ve Cumhuriyet, "Şâir Âkif geldi, M. Âkif İstanbul'a geldi" şeklinde birer küçük haber koymuşlardır. Bu haberlerin yayıldığı gündür ki (21 Haziran) ilk olarak tanıdığım ünlü yazarlarımızdan Peyami Safa gelmiş ve resmini çekmiş, iki gün sonraki Cumhuriyet'te de "Âkif'e Hasretimiz" başlıklı güzel bir yazıyla duyurmuştur.

Bundan sonra yakın dostları, şâirler, edipler, ziyaretçiler gelmeye başlamışlardır.

Üzülerek ifade edeyim, tam o sıralarda idi, içime işlediği için hatırımda kalmış. Hanri Borr diye ünlü bir sinema artisti vardı. O sinema artisti sekreteri ile evlenmiş, ona manşet atan yazılar basında yer alıyordu. Yine o sırada Maxim Gorki ölmüştü. Onun hakkında resimler, makaleler. Birçok büyük manşetli haberler basında yer alıyordu.

Ama benim Âkif'imden, o sıralarda lââyık-ı vechile bahsetmiyordu. Yani gelişindeki, karşılanışındaki ve ilk günlerdeki manzara bu idi. Fakat daha sonra bu değişti. Birçok tanınmış, hatta fikren onunla uyuşmayan yazarlarımız dahi onu ziyaret etmiş, onun hakkında takdirdikâr yazılarını ihmal etmemişlerdir. Ama bu, arz ettiğim gibi, daha sonra başladı.

İsmail Habib Sevük

Size ufak bir hatıramı anlatayım: Zannediyorum Sağlık Yurdu'nda yattığı sıralarda idi. Kendisini ziyaret edenlerden birisi, ünlü edebiyatçılarımızdan İsmail Habib Sevük idi. İsmail Habib Sevük'le konuşurken, Âkif, on bir yıl dışarıda kalmış olmamın verdiği bir duyguyla, "Beni unutmuşlardır" gibi bir ifade kullandı. İsmail Habib Sevük,

"Aman üstad, hiç öyle şey olur mu? Gençlik sizi bütün değerli taraflarımızla tanıyor, okuyor" dedi.

Onun üzerine ben gittim "Tecdüt Edebiyatı Tarihi" adlı kitabımı aldım. Hasta yatağında çok memnun olduğunu, tebessüm ettiğini gördüm.¹⁰

¹⁰ İsmail Habib Sevük, "Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi", İstanbul 1340 (1924). Daha sonra 1931'de gözden geçirilerek "Edebi Yeniliğimiz" adıyla tekrar yayınlanmıştır.

İsmail Habib Sevük daha sonra geldiği zaman, "İyi ki geldin, sana teşekkür edecektim" gibi ifadelerle doğrulmaya çalıştı. İsmail Habib, "Aman üstad, dedi; teşekkür ne demek" gibi konuşma geçti. Midhat Cemal Bey, İsmail Habib'den sonra Âkif'i ziyarete gelmişti. Âkif, ona:

"Az evvel seninki buradaydı" dedi. Midhat Cemal, "Aman efendim, o benim dostum değil, sizin dostunuzdur. Sizi kitabında uzun uzun anlatıyor" dedi. Âkif, bunun üzerine, "Öyleyse, hakikatin dostuymuş" dedi.

Osman Pehlivan

Sebilürreşad kadrosu daima yanında idi. Öyle ki, yoruluyordu. Biz artık kimsenin içeri girmesine müsaade etmiyorduk.

Hatta bir gün, kendisine güreş öğretene, kendisinin de okuma yazma öğrettiği Osman Pehlivan diye birisi gelmişti. Âkif yorulmuş, arkasını dönmüştü; ben başındaydım.

"Birisi gelmiş" dedim; "Kim o?" dedi. Yavaşça, "Üstü başı yırtık pırtık, dökük birisi geldi" dedim. Onlar başladı eski hatıralarını konuşmaya.

"Artık hastayım, güçsüzüm, şimdi benimle güreşmeye kalkma" gibi latifeler yaptı. Eski resimleri istedi ondan. Bir iki gün sonra Osman Pehlivan resimleri getirdi.

Siroz Teşhisi

Şişli Sağlık Yurdu'nda bir ay kadar kontrol ve tedâvide kalan Âkif'in, "Sıtmadan hâsıl olmuş Siroz" teşhis edilen rahatsızlığı hayli ilerlemiş ve iyileşmesinin imkânsız olduğu anlaşılmıştı. Fuad Şemsi'nin tavsiyesiyle hocalarım Prof. Âkil Muhtar ve Burhaneddin Togan'ın kontrolünde ve tecrübeli bir hastabakıcının devamlı bakımında, Âkif, Mısır Apartmanı'ndaki dâireye taşındı.

Son beş ayını bu Mısır Apartmanı'nda ve zaman zaman da Prenses Emine'nin özel otomobiliyle sarsılmadan götürülüp getirildiği Alemdağı'nda Baltacı Çiftliği'ndeki küçük köşkte geçirmiştir. Başında devamlı hizmetini gören hastabakıcı, Prenses Emine'nin iğnecisi, Beyaz Rus asıllı Mary Maçenko idi.

Vefatı

1936 Aralık ayındaki son günlerde, Alemdağı'ndaki küçük köşke de gidemeyecek kadar ağırlaşan Âkif, yurda döndükten sonra geçen tam 6 ay 10 günün sonunda, yani 194. gün olan 27 Aralık 1936 (14 Şevval 1355) Pazartesi gecesi saat 19.45'te, artık taşıyamayacağı bir yük saydığı fani hayata, ebedî olarak gözlerini yummuş ve kendisini bekleyen şehidler âlemine, Yüce Tanrı katına yola düzölmüştü.

Mehmed Akifin cenaze merasimi: Üniversite gençlerinin elleri, başları üstünde kabre götürülüyor

Hemşire Mary

“Bir Müslüman hastabakıcı bulunamaz mıydı?” diye önceleri fenâ hâlde kızdığım, öfkeli olduğum; fakat sonra birçok sahnelere tanık olunca, insanlığına ve vefasına hayran kaldığım hasta bakıcı Mary, büyük bir vazifebilirlikle verdiği sözü tutmuş ve acı sonucu telefonla bana haber vermişti.

Tıbbiyeli Âkif Dostları

Hazırlık için benim gecedan başvurduğum iki Askerî Tıbbiyeli sınıf arkadaşım Maraşlı Abdullah (bir trafik kazasında rahmetlik oldu) ile Balıkesirli Fikri Mengüç (halen Balıkesir’de göz mütehassısı) olmuşlardı.

Sonra Tıp Talebe Yurdu’ndan sivil arkadaşlarım, Samsunlu Necmi Kurdoğlu (Samsun’da doktorluk ederken bir motosiklet kazasında vefat etmiştir), Bayburdlu Zeki (halen Ankara’da klinik sâhibi dahiliyecisi, 10. Dönem D.P Çoruh milletvekili, rahmetli) ve Midhat Onbaşıoğlu (halen Elâzığ’da Röntgen Mütehassısı), Hukuk Fakültesi’nden hocam İsmail Sâib Efendi’nin torunu Muhtar Sencer’i ve Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümünden Mâcid’i ve şimdi adlarını hatırlayamadığım diğer iki arkadaşımı durumdan haberdar etmiştim.

Çıplak Tabut

Şu anda da halâ ıztırap ve heyecanla kavrulduğum, tarifi imkânsız bir büyük acı içerimizi doldurmuş, kalplerimizi burkmuştu. Sabahın erken saatinde Beyoğlu Hastahanesi’ne kaldırılarak son abdesti aldırılan koca Âkif; başı örtülmez bir ihmâlin, umursamazlığın, örtüsüz, çıplak bıraktığı bir tabut içinde, Beyazıd Câmii’nin musallâ taşı üzerine konulmuştu.

Musallâda bekleyen bu örtüsüz cenazenin, Türk milletinin istiklâlini haykıran aziz insana, yüce şâir Âkif’e âit olduğunu yaymak üzere fakülterlere dağılacaktık.

Kâbe Örtüsü ve Bayrak

Beyazıd Câmii bitişiğinde, Küllük Kıraathânesi’ne ve Mâhir Bey’in lokantasına bakan köşedeki “Mezarlıkları Koruma ve İmar Cemiyeti”nden aldığımız altın simle işlenmiş âyetlerle süslü nefis atlas Kâbe örtüleriyle örtülen o fakir tabut, üzerine bir de Tıp Talebe Yurdu’ndan Midhat Onbaşıoğlu’nun getirdiği Türk bayrağı koyulunca, taşıyacağımız cenaze, içi kadar degerlenmişti.

Başlarımızın Üstünde

Onu, cenâze arabasına koyup götürmek isteyen, İstanbul CHP il başkanı Cevdet Kerim İncedayı’nın yolladığı görevlilere vermemiştik.

İlâhi bir merkeze, ilâhi bir akın başlamıştı. On bir kişi gitmiş, on bin kişi gelmiştik. Onu musallâyâ on bir âşik getirmiş, on bin sevdalı götürüyorduk... Tipi altında yürüyen on binler, onu aslâ eller üstünden omuzlara indirmediler. Tam Edirnekapı Kabristanı’nın kapısına gelmiştik. Boyları birbirine denk on uzun boylu levend arkadaş ayrıldık.

Kapıdan toprağa, çok sevdiği ve yanına gömülmeyi vasiyet ettiği Babanzâde Ahmed Naim Bey’in kabrine kadar o ilâhi tabutu, hiç el değdirmeden, yalnız başlarımız üstünde getirdik.

Hıristiyan Hemşire

Biz Âkif’in vatana döndüğü günden itibaren onunla çok ilgilendik. Ben en yakın arkadaşım olan, daha önce adını zikrettiğim Muhtar Sencer’le birlikte, diğer arkadaşlarımı durumdan haberdar etmiş, Edebiyat Fakültesi ile Hukuk Fakültesi’nden bazı gençlerle birlikte küçük bir grup oluşturmuştuk. Bu grup, beklenen, çok yakın acı âkıbetle ilgileniyor, yakından takip ediyorduk.

O zaman, özellikle Hidiv ailesinin evinde kaldığı zaman, Mary isminde Hıristiyan bir hemşire tahsis edilmişti. İlk zamanlar bundan çok rahatsız olmuştum. Âkif’e bakmak üzere Müslüman bir hemşire bulunamaz mı diye, rahatsızlığımı dile getiriyordum. Bu kadın beyaz Rus asıllı idi. Prenses Emine Abbas Halim’in iğnecisi bir hanım idi. Bir İran hastahanesinde hemşire olarak çalışmış, bu hastahane daha sonra kapanınca, uzun müddet bu ailenin yanında kalmıştı. Yani ailenin bir insanı durumunda idi.

Sonra bu kadının hakikaten, bir insan olarak gözleri yaşla dolu öyle hizmetlerine şahit oldum ki, daha önce düşündüğüm şeyi kafamdan sildim.¹¹ Ona ben rica etmişim; bizi haberdar etsin, bir acı durum hasıl olursa diye, 27 Aralık akşamı 19.45’de vefat etmiş; bize haber verdiler.

Cenazeye Hazırlık

İşte bunu duyunca Askerî Tıbbiye’deki en yakın iki arkadaşım Balıkesirli Mengüş’le¹² Maraşlı Abdullah’ı haberdar ettim. Daha sonra yurttan Bayburtlu Zeki vardı. Samsunlu Kurdoğlu Necmi diye bir arkadaşım, Onbaşıoğlu diye yine bir doktor arkadaşım vardı. İsmail Sâib Sencer hocanın torunu Muhtar Sencer daima benimle sıkı temasta idi. Hülâsa şimdi tam adlarını hatırlamadığım on bir kişilik bir arkadaş grubu, sabahın erken saatinde Âkif’in vefat ettiği evde idik.

Ben gittim, temas ettim. Cenazenin sabahleyin Mısır Apartmanı’ndan alınıp Beyazıd Camii’ne getirileceğini söylediler. Belediye arabası sabahleyin geldi. Ancak arabayla götürülmeyip omuzda taşınmasını ve Babanzâde Naim Bey’in yanına gömülmesini, çiçek bulundurulmamasını vasiyet ettiğini biliyorduk.

Biz bu vasiyetine riayet ederek, belediyenin zabıta memurlarına durumu anlattık. Cenazeyi omuzda taşımak suretiyle Beyazıd Camii’nin önünde bıraktık.¹³ Tabut herhangi bir örtüyle sarılı değildi ve cenazenin kime ait olduğuna dair en ufak bir işaret, bir alâmet yoktu.

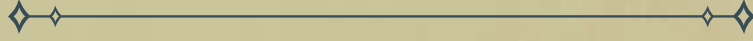
¹¹ Midhat Cemal, hasta bakıcı kadın için şunları yazıyor (Eşref Edib, *Mehmed Âkif*, 1939, s. 171, 174): “Birgün, kadın, hastanın odasından gözleri dolarak çıkıyordu. Onu birdenbire sevdim; adını sordum: – Mari Mançenko!” Ve ekliyor: “Buruşuk, boş karyola... Yerde tabut... Diz çökerek tabutta ölüyü öpen siyah giyinmiş kadın... Ayağa kalkınca kadını tanıdım: Her gün beyazlar içinde görmeye alıştığım hasta bakıcı.”

¹² Diğer bir yazıda, “Mengüç” geçiyor.

¹³ Merhum Âkif Bey’in tabutunun, camiden mezarlığa kadar omuzda götürüldüğü biliniyor. Ancak Beyoğlu’ndaki Mısır Apartmanı’ndan (veya gasledildiği Beyoğlu Hastahanesi’nden) Beyazıd’a kadar da omuzda taşındığına dair herhangi bir kayda rastlamadık. Bu biraz uzak bir ihtimal olarak görünüyor. Ayrıca merhum Âkif’in camiden mezarlığa kadar omuzda taşınmak istediğine dair de başka bir rivayet yoktur. Kimseye zahmet vermek istemeyen merhumun, böyle bir istekte bulunacağını da doğrusu hiç zan ve tahmin etmiyoruz. Hatta bunun aksi olacağından eminiz.

Kurşunla Bağlı Yalçın Bir Taş

Mehmet Âkif Ersoy

Bir milletin istiklâlini, dizeleri ile zaman ve mekân ötesine taşıyabilen Mehmet Âkif'e dair pek çok eser kaleme alınmıştır. Her birinde bir başka açıdan bazen aynı bazen yeni bilgilerle milli şairimizi tanımaya devam ediyoruz. İstiklâl Marşının yazılışının 100. yılı münasebeti ile Âkif'i tanımak için bizler de bir katkı sağlamayı arzuladık. Kendisini, İlim Yayma Vakfı Vefa yurdu-muzun komşuluğunu yaptığı Ekmekçizâde Ahmed Paşa Medresesi'nin kurşunlarına bağlı yalçın bir taş olarak tanımladığımız şairimize dair bir eser ortaya koymak, Vefa adına sevindirici bir gelişmedir. Allah, bu millete bir daha İstiklâl Marşı yazdırmasın niyazında bulunan Âkif'in anlaşılması için daha nice incelemeler dileği ile...

